നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ഖുദ്ദകനികായേ

ഇതിവുത്തകപാളി

൧. ഏകകനിപാതോ

൧. പഠമവഗ്ഗോ

൧. ലോഭസുത്തം

൧. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''ഏകധമ്മം, ഭിക്ഖവേ, പജഹഥ; അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായ. കതമം ഏകധമ്മം? ലോഭം, ഭിക്ഖവേ, ഏകധമ്മം പജഹഥ; അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായാ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''യേന ലോഭേന ലുദ്ധാസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം ലോഭം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ;
പഹായ ന പുനായന്തി, ഇമം ലോകം കുദാചന''ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഠമം.

൨. ദോസസുത്തം

൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''ഏകധമ്മം, ഭിക്ഖവേ, പജഹഥ; അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായ. കതമം ഏകധമ്മം? ദോസം, ഭിക്ഖവേ, ഏകധമ്മം പജഹഥ; അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായാ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''യേന ദോസേന ദുട്ഠാസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം ദോസം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ;
പഹായ ന പുനായന്തി, ഇമം ലോകം കുദാചന''ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദുതിയം.

൩. മോഹസുത്തം

൩. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘ഏകധമ്മം, ഭിക്ഖവേ, പജഹഥ; അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായ. കതമം ഏകധമ്മം? മോഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏകധമ്മം പജഹഥ; അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായാ’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘യേന മോഹേന മൂള്ഹാസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം മോഹം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ;
പഹായ ന പുനായന്തി, ഇമം ലോകം കുദാചന’’ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തതിയം.

൪. കോധസുത്തം

൪. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘ഏകധമ്മം, ഭിക്ഖവേ, പജഹഥ; അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായ. കതമം ഏകധമ്മം? കോധം, ഭിക്ഖവേ, ഏകധമ്മം പജഹഥ; അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായാ’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘യേന കോധേന കുദ്ധാസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം കോധം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ;
പഹായ ന പുനായന്തി, ഇമം ലോകം കുദാചന’’ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ചതുത്ഥം.

൫. മക്ഖസുത്തം

൫. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘ഏകധമ്മം, ഭിക്ഖവേ, പജഹഥ; അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായ. കതമം ഏകധമ്മം? മക്ഖം, ഭിക്ഖവേ, ഏകധമ്മം പജഹഥ; അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായാ’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘യേന മക്ഖേന മക്ഖാസേ [മക്ഖിതാസേ (സ്യാ॰)], സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം മക്ഖം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ;
പഹായ ന പുനായന്തി, ഇമം ലോകം കുദാചന’’ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഞ്ചമം.

൬. മാനസുത്തം

൬. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘ഏകധമ്മം, ഭിക്ഖവേ, പജഹഥ; അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായ. കതമം ഏകധമ്മം? മാനം, ഭിക്ഖവേ, ഏകധമ്മം പജഹഥ;

അഹം വോ പാടിഭോഗോ അനാഗാമിതായാ’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘യേന മാനേന മത്താസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം മാനം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ;
പഹായ ന പുനായന്തി, ഇമം ലോകം കുദാചന’’ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഛട്ഠം.

൭. സബ്ബപരിഞ്ഞാസുത്തം

൭. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘സബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, അനഭിജാനം അപരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം അവിരാജയം അപ്പജഹം അഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായ. സബ്ബഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അഭിജാനം പരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം വിരാജയം പജഹം ഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായാ’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘യോ സബ്ബം സബ്ബതോ ഞത്വാ, സബ്ബത്ഥേസു ന രജ്ജതി;
സ വേ സബ്ബപരിഞ്ഞാ [സബ്ബം പരിഞ്ഞാ (സ്യാ॰ പീ॰)] സോ,
സബ്ബദുക്ഖമുപച്ചഗാ’’തി [സബ്ബം ദുക്ഖം ഉപച്ചഗാതി (സ്യാ॰),
സബ്ബദുക്ഖം ഉപച്ചഗാതി (പീ॰ അട്ഠ॰)].

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. സത്തമം.

൮. മാനപരിഞ്ഞാസുത്തം

൮. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘മാനം, ഭിക്ഖവേ, അനഭിജാനം അപരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം അവിരാജയം അപ്പജഹം അഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായ . മാനഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അഭിജാനം പരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം വിരാജയം പജഹം ഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായാ’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘മാനുപേതാ അയം പജാ, മാനഗന്ഥാ ഭവേ രതാ;
മാനം അപരിജാനന്താ, ആഗന്താരോ പുനബ്ഭവം.

‘‘യേ ച മാനം പഹന്ത്വാന, വിമുത്താ മാനസങ്ഖയേ;
തേ മാനഗന്ഥാഭിഭുനോ, സബ്ബദുക്ഖമുപച്ചഗു’’ന്തി [സബ്ബദുക്ഖം
ഉപച്ചഗുന്തി (പീ॰), സബ്ബം ദുക്ഖം ഉപച്ചഗുന്തി (അട്ഠകഥാ)].

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. അട്ഠമം.

൯. ലോഭപരിഞ്ഞാസുത്തം

൯. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ലോഭം, ഭിക്ഖവേ , അനഭിജാനം അപരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം അവിരാജയം അപ്പജഹം അഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായ. ലോഭഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അഭിജാനം പരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം വിരാജയം പജഹം ഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യേന ലോഭേന ലുദ്ധാസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം ലോഭം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ;
പഹായ ന പുനായന്തി, ഇമം ലോകം കുദാചന”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. നവമം.

൧൦. ദോസപരിഞ്ഞാസുത്തം

൧൦. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ദോസം, ഭിക്ഖവേ, അനഭിജാനം അപരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം അവിരാജയം അപ്പജഹം അഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായ. ദോസഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അഭിജാനം പരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം വിരാജയം പജഹം ഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യേന ദോസേന ദുട്ഠാസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം ദോസം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ;
പഹായ ന പുനായന്തി, ഇമം ലോകം കുദാചന”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദസമം.

പഠമോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

രാഗദോസാ അഥ മോഹോ, കോധമക്ഖാ മാനം സബ്ബം;
മാനതോ രാഗദോസാ പുന ദ്വേ, പകാസിതാ വഗ്ഗമാഹു പഠമന്തി.

൨. ദുതിയവഗ്ഗോ

൧. മോഹപരിഞ്ഞാസുത്തം

൧൧. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“മോഹം, ഭിക്ഖവേ, അനഭിജാനം അപരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം അവിരാജയം അപ്പജഹം അഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായ. മോഹഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അഭിജാനം പരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം വിരാജയം പജഹം ഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യേന മോഹേന മൂള്ഹാസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം മോഹം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ;
പഹായ ന പുനായന്തി, ഇമം ലോകം കുദാചന”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഠമം.

൨. കോധപരിഞ്ഞാസുത്തം

൧൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"കോധം, ഭിക്ഖവേ, അനഭിജാനം അപരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം അവിരാജയം അപ്പജഹം അഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായ. കോധഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അഭിജാനം പരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം വിരാജയം പജഹം ഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായാ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"യേന കോധേന കുദ്ധാസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം കോധം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ;
പഹായ ന പുനായന്തി, ഇമം ലോകം കുദാചന"ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദുതിയം.

൩.മക്ഖപരിഞ്ഞാസുത്തം

൧൩. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"മക്ഖം, ഭിക്ഖവേ, അനഭിജാനം അപരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം അവിരാജയം അപ്പജഹം അഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായ. മക്ഖഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അഭിജാനം പരിജാനം തത്ഥ ചിത്തം വിരാജയം പജഹം ഭബ്ബോ ദുക്ഖക്ഖയായാ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"യേന മക്ഖേന മക്ഖാസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം മക്ഖം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ;
പഹായ ന പുനായന്തി, ഇമം ലോകം കുദാചന"ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തതിയം.

൪. അവിജ്ജാനീവരണസുത്തം

൧൪. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"നാഹം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞം ഏകനീവരണമ്പി സമനുപസ്സാമി യേന [യേനേവം (?)] നീവരണേന നിവുതാ പജാ ദീഘരത്തം സന്ധാവന്തി സംസരന്തി യഥയിദം, ഭിക്ഖവേ, അവിജ്ജാനീവരണം [അവിജ്ജാനീവരണേന (?)]. അവിജ്ജാനീവരണേന ഹി, ഭിക്ഖവേ, നിവുതാ പജാ ദീഘരത്തം സന്ധാവന്തി സംസരന്തീ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"നത്ഥഞ്ഞോ ഏകധമ്മോപി, യേനേവം [യേനേവ (സീ॰ പീ॰ ക॰)]
നിവുതാ പജാ;
സംസരന്തി അഹോരത്തം, യഥാ മോഹേന ആവുതാ.

"യേ ച മോഹം പഹന്ത്വാന, തമോഖന്ധം [തമോക്ഖന്ധം (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] പദാലയും;

ന തേ പുന സംസരന്തി, ഹേതു തേസം ന വിജ്ജതീ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ചതുത്ഥം.

൫. തണ്ഹാസംയോജനസുത്തം

൫൫. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''നാഹം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞം ഏകസംയോജനമ്പി സമനുപസ്സാമി യേന [യേനേവം (സ്യാ॰)] സംയോജനേന സംയുത്താ സത്താ ദീഘരത്തം സന്ധാവന്തി സംസരന്തി യഥയിദം, ഭിക്ഖവേ, തണ്ഹാസംയോജനം [തണ്ഹാസംയോജനേന (?)]. തണ്ഹാസംയോജനേന ഹി, ഭിക്ഖവേ, സംയുത്താ സത്താ ദീഘരത്തം സന്ധാവന്തി സംസരന്തീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''തണ്ഹാദുതിയോ പുരിസോ, ദീഘമദ്ധാന സംസരം;
ഇത്ഥഭാവഞ്ഞഥാഭാവം [ഇത്ഥമ്ഭാവഞ്ഞഥാഭാവം (സ്യാ॰)], സംസാരം നാതിവത്തതി.

''ഏതമാദീനവം [ഏവമാദീനവം (സീ॰ പീ॰ ക॰)] ഞത്വാ, തണ്ഹം [തണ്ഹാ (സീ॰ ക॰)] ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവം;
വീതതണ്ഹോ അനാദാനോ, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഞ്ചമം.

൬. പഠമസേഖസുത്തം

൫൬. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''സേഖസ്സ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അപ്പത്തമാനസസ്സ അനുത്തരം യോഗക്ഖേമം പത്ഥയമാനസ്സ വിഹരതോ അജ്ഝത്തികം അങ്ഗന്തി കരിത്വാ നാഞ്ഞം ഏകങ്ഗമ്പി സമനുപസ്സാമി യം ഏവം ബഹൂപകാരം യഥയിദം, ഭിക്ഖവേ, യോനിസോ മനസികാരോ. യോനിസോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു മനസി കരോന്തോ അകുസലം പജഹതി , കുസലം ഭാവേതീ''തി . ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''യോനിസോ മനസികാരോ, ധമ്മോ സേഖസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
നത്ഥഞ്ഞോ ഏവം ബഹുകാരോ, ഉത്തമത്ഥസ്സ പത്തിയാ;
യോനിസോ പദഹം ഭിക്ഖു, ഖയം ദുക്ഖസ്സ പാപുണേ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഛട്ഠം.

൭. ദുതിയസേഖസുത്തം

൫൭. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“സേവസ്സ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അപ്പത്തമാനസസ്സ അനുത്തരം യോഗക്ഖേമം പത്ഥയമാനസ്സ വിഹരതോ ബാഹിരം അങ്ഗന്തി കരിത്വാ നാഞ്ഞം ഏകങ്ഗമ്പി സമനുപസ്സാമി യം ഏവം ബഹൂപകാരം യഥയിദം, ഭിക്ഖവേ, കല്യാണമിത്തതാ. കല്യാണമിത്തോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അകുസലം പജഹതി, കുസലം ഭാവേതീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“കല്യാണമിത്തോ യോ ഭിക്ഖു, സപ്പതിസ്സോ സഗാരവോ;
കരം മിത്താനം വചനം, സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ;
പാപുണേ അനുപുബ്ബേന, സബ്ബസംയോജനക്ഖയ”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. സത്തമം.

൮. സങ്ഘഭേദസുത്തം

൧൮. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ഏകധമ്മോ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതി ബഹുജനാഹിതായ ബഹുജനാസുഖായ ബഹുനോ ജനസ്സ അനത്ഥായ അഹിതായ ദുക്ഖായ ദേവമനുസ്സാനം. കതമോ ഏകധമ്മോ? സങ്ഘഭേദോ. സങ്ഘേ ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, ഭിന്നേ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഭണ്ഡനാനി ചേവ ഹോന്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞം പരിഭാസാ ച ഹോന്തി , അഞ്ഞമഞ്ഞം പരിക്ഖേപാ ച ഹോന്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞം പരിച്ചജനാ ച ഹോന്തി. തത്ഥ അപ്പസന്നാ ചേവ നപ്പസീദന്തി, പസന്നാനഞ്ച ഏകച്ചാനം അഞ്ഞഥത്തം ഹോതീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“ആപായികോ നേരയികോ, കപ്പട്ഠോ സങ്ഘഭേദകോ;
വഗ്ഗാരാമോ അധമ്മട്ഠോ, യോഗക്ഖേമാ പധംസതി [യോഗക്ഖേമതോ ധംസതി (സ്യാ॰ പീ॰), യോഗക്ഖേമാ വിമംസതി (സീ॰ ക॰)];
സങ്ഘം സമഗ്ഗം ഭേത്വാന [ഭിത്വാന (സീ॰ ക॰), ഭിന്ദിത്വാ (ചൂളവ॰ ൩൫൪; അ॰ നി॰ ൧൦.൩൯)], കപ്പം നിരയമ്ഹി പച്ചതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. അട്ഠമം.

൯. സങ്ഘസാമഗ്ഗീസുത്തം

൧൯. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ഏകധമ്മോ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതി ബഹുജനഹിതായ ബഹുജനസുഖായ ബഹുനോ ജനസ്സ അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ദേവമനുസ്സാനം. കതമോ ഏകധമ്മോ ? സങ്ഘസാമഗ്ഗീ. സങ്ഘേ ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, സമഗ്ഗേ ന ചേവ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഭണ്ഡനാനി ഹോന്തി, ന ച അഞ്ഞമഞ്ഞം പരിഭാസാ ഹോന്തി, ന ച അഞ്ഞമഞ്ഞം പരിക്ഖേപാ ഹോന്തി, ന ച അഞ്ഞമഞ്ഞം പരിച്ചജനാ ഹോന്തി. തത്ഥ അപ്പസന്നാ ചേവ പസീദന്തി, പസന്നാനഞ്ച ഭിയ്യോഭാവോ ഹോതീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“സുഖാ സങ്ഘസ്സ സാമഗ്ഗീ, സമഗ്ഗാനഞ്ചനുഗ്ഗഹോ;
സമഗ്ഗരതോ ധമ്മട്ഠോ, യോഗക്ഖേമാ ന ധംസതി;
സങ്ഘം സമഗ്ഗം കത്വാന, കപ്പം സഗ്ഗമ്ഹി മോദതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. നവമം.

൧൦. പദുട്ഠചിത്തസുത്തം

൨൦. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ഇധാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചം പുഗ്ഗലം പദുട്ഠചിത്തം ഏവം ചേതസാ ചേതോ പരിച്ച പജാനാമി - ‘ഇമമ്ഹി ചായം സമയേ പുഗ്ഗലോ കാലങ്കരേയ്യ യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ ഏവം നിരയേ’. തം കിസ്സ ഹേതു? ചിത്തം ഹിസ്സ, ഭിക്ഖവേ, പദുട്ഠം. ചേതോപദോസഹേതു ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, ഏവമിധേകച്ചേ സത്താ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപജ്ജന്തീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“പദുട്ഠചിത്തം ഞത്വാന, ഏകച്ചം ഇധ പുഗ്ഗലം;
ഏതമത്ഥഞ്ച ബ്യാകാസി, ബുദ്ധോ ഭിക്ഖൂന സന്തികേ.

“ഇമമ്ഹി ചായം സമയേ, കാലം കയിരാഥ പുഗ്ഗലോ;
നിരയം ഉപപജ്ജേയ്യ, ചിത്തം ഹിസ്സ പദൂസിതം.

“യഥാ ഹരിത്വാ നിക്ഖിപേയ്യ, ഏവമേവ തഥാവിധോ;
ചേതോപദോസഹേതു ഹി, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതി”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദസമം.

ദുതിയോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

മോഹോ കോധോ അഥ മക്ഖോ, വിജ്ജാ തണ്ഹാ സേഖദുവേ ച;
ഭേദോ സാമഗ്ഗിപുഗ്ഗലോ [മോഹകോധ അഥ മക്ഖാഗതോ, മൂഹാ കാമസേക്ഖദുവേ; ഭേദസാമഗ്ഗപുഗ്ഗലോ ച (സീ॰ ക॰) മോഹകോധാ അഥ മക്ഖോ മോഹകാമാ സേക്ഖാ ദുവേ; ഭേദമോദാ പുഗ്ഗലോ ച (സ്യാ॰ പീ॰)], വഗ്ഗമാഹു ദുതിയന്തി വുച്ചതീതി.

൩. തതിയവഗ്ഗോ

൧. പസന്നചിത്തസുത്തം

൨൧. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ഇധാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചം പുഗ്ഗലം പസന്നചിത്തം ഏവം ചേതസാ ചേതോ പരിച്ച പജാനാമി - ‘ഇമമ്ഹി ചായം സമയേ പുഗ്ഗലോ കാലം കരേയ്യ യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ ഏവം സഗ്ഗേ’. തം കിസ്സ ഹേതു? ചിത്തം ഹിസ്സ,

ഭിക്ഖവേ, പസന്നം. ചേതോപസാദഹേതു ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, ഏവമിധേകച്ചേ സത്താ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജന്തീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''പസന്നചിത്തം ഞത്വാന, ഏകച്ചം ഇധ പുഗ്ഗലം;
ഏതമത്ഥഞ്ച ബ്യാകാസി, ബുദ്ധോ ഭിക്ഖൂന സന്തികേ.

''ഇമമ്ഹി ചായം സമയേ, കാലം കയിരാഥ പുഗ്ഗലോ;
സുഗതിം ഉപപജ്ജേയ്യ, ചിത്തം ഹിസ്സ പസാദിതം.

''യഥാ ഹരിത്വാ നിക്ഖിപേയ്യ, ഏവമേവ തഥാവിധോ;
ചേതോപസാദഹേതു ഹി, സത്താ ഗച്ഛന്തി സുഗ്ഗതി''ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഠമം.

൨. മേത്തസുത്തം

൨൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''മാ, ഭിക്ഖവേ, പുഞ്ഞാനം ഭായിത്ഥ . സുഖസ്സേതം, ഭിക്ഖവേ, അധിവചനം ഇട്ഠസ്സ കന്തസ്സ പിയസ്സ മനാപസ്സ യദിദം പുഞ്ഞാനി [പുഞ്ഞാനന്തി, (അം॰ നി॰ ൭.൬൨)]. അഭിജാനാമി ഖോ പനാഹം, ഭിക്ഖവേ, ദീഘരത്തം കതാനം പുഞ്ഞാനം ഇട്ഠം കന്തം പിയം മനാപം വിപാകം പച്ചനുഭൂതം. സത്ത വസ്സാനി മേത്തചിത്തം ഭാവേത്വാ സത്ത സംവട്ടവിവട്ടകപ്പേ നയിമം ലോകം പുനരാഗമാസിം. സംവട്ടമാനേ സുദം, ഭിക്ഖവേ, കപ്പേ ആഭസ്സരൂപഗോ ഹോമി; വിവട്ടമാനേ കപ്പേ സുഞ്ഞം ബ്രഹ്മവിമാനം ഉപപജ്ജാമി.

''തത്ര സുദം, ഭിക്ഖവേ, ബ്രഹ്മാ ഹോമി മഹാബ്രഹ്മാ അഭിഭൂ അനഭിഭൂതോ അഞ്ഞദത്ഥുദസോ വസവത്തീ. ഛത്തിംസക്ഖത്തും ഖോ പനാഹം, ഭിക്ഖവേ, സക്കോ അഹോസിം ദേവാനമിന്ദോ; അനേകസതക്ഖത്തും രാജാ അഹോസിം ചക്കവത്തീ ധമ്മികോ ധമ്മരാജാ ചാതുരന്തോ വിജിതാവീ ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ സത്തരതനസമന്നാഗതോ. കോ പന വാദോ പദേസരജ്ജസ്സ!

''തസ്സ മയ്ഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏതദഹോസി - 'കിസ്സ നു ഖോ മേ ഇദം കമ്മസ്സ ഫലം, കിസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകോ, യേനാഹം ഏതരഹി ഏവംമഹിദ്ധികോ ഏവംമഹാനുഭാവോ'തി? തസ്സ മയ്ഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏതദഹോസി - 'തിണ്ണം ഖോ മേ ഇദം കമ്മാനം ഫലം, തിണ്ണം കമ്മാനം വിപാകോ, യേനാഹം ഏതരഹി ഏവംമഹിദ്ധികോ ഏവംമഹാനുഭാവോതി, സേയ്യഥിദം [സേയ്യഥീദം (സീ॰ സ്യാ॰ കം॰ പീ॰)] - ദാനസ്സ, ദമസ്സ, സഞ്ഞമസ്സാ'''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''പുഞ്ഞമേവ സോ സിക്ഖേയ്യ, ആയതഗ്ഗം സുഖുദ്രയം;
ദാനഞ്ച സമചരിയഞ്ച, മേത്തചിത്തഞ്ച ഭാവയേ.

“ഏതേ ധമ്മേ ഭാവയിത്വാ, തയോ സുഖസമുദ്ദയേ [സുഖസമുദ്രയേ (സീ॰ അട്ഠ॰)];
അബ്യാപജ്ഝം [അബ്യാപജ്ജം (സ്യാ॰ ക॰), അബ്യാബജ്ഝം (?)] സുഖം ലോകം, പണ്ഡിതോ ഉപപജ്ജതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദുതിയം.

൩. ഉഭയത്ഥസുത്തം

൨൩. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ഏകധമ്മോ , ഭിക്ഖവേ, ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ ഉഭോ അത്ഥേ സമധിഗയ്ഹ തിട്ഠതി - ദിട്ഠധമ്മികഞ്ചേവ അത്ഥം സമ്പരായികഞ്ച. കതമോ ഏകധമ്മോ? അപ്പമാദോ കുസലേസു ധമ്മേസു. അയം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഏകധമ്മോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ ഉഭോ അത്ഥേ സമധിഗയ്ഹ തിട്ഠതി - ദിട്ഠധമ്മികഞ്ചേവ അത്ഥം സമ്പരായികഞ്ചാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“അപ്പമാദം പസംസന്തി, പുഞ്ഞകിരിയാസു പണ്ഡിതാ;
അപ്പമത്തോ ഉഭോ അത്ഥേ, അധിഗണ്ഹാതി പണ്ഡിതോ.

“ദിട്ഠേ ധമ്മേ ച യോ അത്ഥോ, യോ ചത്ഥോ സമ്പരായികോ;
അത്ഥാഭിസമയാ ധീരോ, പണ്ഡിതോതി പവുച്ചതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തതിയം.

൪. അട്ഠിപുഞ്ജസുത്തം

൨൪. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ഏകപുഗ്ഗലസ്സ, ഭിക്ഖവേ, കപ്പം സന്ധാവതോ സംസരതോ സിയാ ഏവം മഹാ അട്ഠികങ്കലോ അട്ഠിപുഞ്ജോ അട്ഠിരാസി യഥായം വേപുല്ലോ പബ്ബതോഃ സചേ സംഹാരകോ അസ്സ, സമ്ഭതഞ്ച ന വിനസ്സേയ്യാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“ഏകസ്സേകേന കപ്പേന, പുഗ്ഗലസ്സട്ഠിസഞ്ചയോ;
സിയാ പബ്ബതസമോ രാസി, ഇതി വുത്തം മഹേസിനാ.

“സോ ഖോ പനായം അക്ഖാതോ, വേപുല്ലോ പബ്ബതോ മഹാ;
ഉത്തരോ ഗിജ്ഝകൂടസ്സ, മഗധാനം ഗിരിബ്ബജേ.

“യതോ ച അരിയസച്ചാനി, സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതി;
ദുക്ഖം ദുക്ഖസമുപ്പാദം, ദുക്ഖസ്സ ച അതിക്കമം;
അരിയഞ്ചട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം, ദുക്ഖൂപസമഗാമിനം.

“സ സത്തക്ഖത്തും പരമം, സന്ധാവിത്വാന പുഗ്ഗലോ;
ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, സബ്ബസംയോജനക്ഖയാ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ചതുത്ഥം.

൫. മുസാവാദസുത്തം

൨൫. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ഏകധമ്മം അതീതസ്സ, ഭിക്ഖവേ, പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ നാഹം തസ്സ കിഞ്ചി പാപകമ്മം അകരണീയന്തി വദാമി. കതമം ഏകധമ്മം? യദിദം [യഥയിദം (സീ॰ സ്യാ॰ ക॰), യഥായിദം (പീ॰)] ഭിക്ഖവേ, സമ്പജാനമുസാവാദോ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“ഏകധമ്മം അതീതസ്സ, മുസാവാദിസ്സ ജന്തുനോ;
വിതിണ്ണപരലോകസ്സ, നത്ഥി പാപം അകാരിയ”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഞ്ചമം.

൬. ദാനസുത്തം

൨൬. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ഏവഞ്ചേ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ ജാനേയ്യും ദാനസംവിഭാഗസ്സ വിപാകം യഥാഹം ജാനാമി, ന അദത്വാ ഭുഞ്ജേയ്യും, ന ച നേസം മച്ഛേരമലം ചിത്തം പരിയാദായ തിട്ഠേയ്യ. യോപി നേസം അസ്സ ചരിമോ ആലോപോ ചരിമം കബളം, തതോപി ന അസംവിഭജിത്വാ ഭുഞ്ജേയ്യും, സചേ നേസം പടിഗ്ഗാഹകാ അസ്സു. യസ്മാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ ന ഏവം ജാനന്തി ദാനസംവിഭാഗസ്സ വിപാകം യഥാഹം ജാനാമി, തസ്മാ അദത്വാ ഭുഞ്ജന്തി, മച്ഛേരമലഞ്ച നേസം ചിത്തം പരിയാദായ തിട്ഠതീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“ഏവം ചേ സത്താ ജാനേയ്യും, യഥാവുത്തം മഹേസിനാ;
വിപാകം സംവിഭാഗസ്സ, യഥാ ഹോതി മഹപ്ഫലം.

“വിനേയ്യ മച്ഛേരമലം, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ;
ദജ്ജും കാലേന അരിയേസു, യത്ഥ ദിന്നം മഹപ്ഫലം.

“അന്നഞ്ച ദത്വാ [ദത്വാന (സ്യാ॰)] ബഹുനോ, ദക്ഖിണേയ്യേസു ദക്ഖിണം;
ഇതോ ചുതാ മനുസ്സത്താ, സഗ്ഗം ഗച്ഛന്തി ദായകാ.

“തേ ച സഗ്ഗഗതാ [സഗ്ഗം ഗതാ (സീ॰ പീ॰ ക॰)] തത്ഥ, മോദന്തി കാമകാമിനോ;
വിപാകം സംവിഭാഗസ്സ, അനുഭോന്തി അമച്ഛരാ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഛട്ഠം.

൭. മേത്താഭാവനാസുത്തം

൨൭. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“യാനി കാനിചി, ഭിക്ഖവേ, ഓപധികാനി പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി സബ്ബാനി താനി മേത്തായ ചേതോവിമുത്തിയാ കലം നാഗ്ഘന്തി സോളസിം. മേത്തായേവ താനി ചേതോവിമുത്തി അധിഗ്ഗഹേത്വാ ഭാസതേ ച തപതേ ച വിരോചതി ച.

“സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, യാ കാചി താരകരൂപാനം പഭാ സബ്ബാ താ ചന്ദിയാ പഭായ കലം നാഗ്ഘന്തി സോളസിം, ചന്ദപഭായേവ താ അധിഗ്ഗഹേത്വാ ഭാസതേ ച തപതേ ച വിരോചതി ച; ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യാനി കാനിചി ഓപധികാനി പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി സബ്ബാനി താനി മേത്തായ ചേതോവിമുത്തിയാ കലം നാഗ്ഘന്തി സോളസിം, മേത്തായേവ താനി ചേതോവിമുത്തി അധിഗ്ഗഹേത്വാ ഭാസതേ ച തപതേ ച വിരോചതി ച.

“സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, വസ്സാനം പച്ഛിമേ മാസേ സരദസമയേ വിദ്ധേ വിഗതവലാഹകേ ദേവേ [നഭേ (സീ॰)] ആദിച്ചോ നഭം അബ്ഭുസ്സക്കമാനോ [അബ്ഭുഗ്ഗമമാനോ (ക॰ അട്ഠ॰)] സബ്ബം ആകാസഗതം [ആകാസം (സ്യാ॰)] തമഗതം അഭിവിഹച്ച [അഭിഹച്ച (സ്യാ॰)] ഭാസതേ ച തപതേ ച വിരോചതി ച; ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യാനി കാനിചി ഓപധികാനി പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി സബ്ബാനി താനി മേത്തായ ചേതോവിമുത്തിയാ കലം നാഗ്ഘന്തി സോളസിം, മേത്തായേവ താനി ചേതോവിമുത്തി അധിഗ്ഗഹേത്വാ ഭാസതേ ച തപതേ ച വിരോചതി ച.

“സേയ്യഥാപി , ഭിക്ഖവേ, രത്തിയാ പച്ചൂസസമയം ഓസധിതാരകാ ഭാസതേ ച തപതേ ച വിരോചതി ച; ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യാനി കാനിചി ഓപധികാനി പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി സബ്ബാനി താനി മേത്തായ ചേതോവിമുത്തിയാ കലം നാഗ്ഘന്തി സോളസിം , മേത്തായേവ താനി ചേതോവിമുത്തി അധിഗ്ഗഹേത്വാ ഭാസതേ ച തപതേ ച വിരോചതി ചാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യോ ച മേത്തം ഭാവയതി, അപ്പമാണം പടിസ്സതോ;
തനൂ [തനു (സീ॰)] സംയോജനാ ഹോന്തി, പസ്സതോ ഉപധിക്ഖയം.

“ഏകമ്പി ചേ പാണമദുട്ഠചിത്തോ, മേത്തായതി കുസലോ തേന ഹോതി;
സബ്ബേ ച പാണേ മനസാനുകമ്പം, പഹൂതമരിയോ പകരോതി പുഞ്ഞം.

“യേ [യോ (സീ॰)] സത്തസണ്ഡം പഥവിം വിജിത്വാ, രാജിസയോ [രാജീസയോ (സീ॰)] യജമാനാനുപരിയഗാ;
അസ്സമേധം പുരിസമേധം, സമ്മാപാസം വാജപേയ്യം നിരഗ്ഗളം.

“മേത്തസ്സ ചിത്തസ്സ സുഭാവിതസ്സ, കലമ്പി തേ നാനുഭവന്തി സോളസിം;
ചന്ദപ്പഭാ താരഗണാവ സബ്ബേ.

“യോ ന ഹന്തി ന ഘാതേതി, ന ജിനാതി ന ജാപയേ;
മേത്തംസോ സബ്ബഭൂതേസു, വേരം തസ്സ ന കേനചീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. സത്തമം.

തതിയോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

ചിത്തം മേത്തം [ഝായീ (സീ॰ സ്യാ॰), ഝായി (പീ॰ ക॰)] ഉഭോ അദ്ധേ,
പുഞ്ജം വേപുല്ലപബ്ബതം;
സമ്പജാനമുസാവാദോ, ദാനഞ്ച മേത്തഭാവനാ [മേത്തഭാവഞ്ച (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰), മേത്തവാചഞ്ച (ക॰)].

സത്തിമാനി ച [സത്തിമാനിധ (സീ॰ ക॰)] സുത്താനി, പുരിമാനി ച
വീസതി;
ഏകധമ്മേസു സുത്തന്താ, സത്തവീസതിസങ്ഗഹാതി.

ഏകകനിപാതോ നിട്ഠിതോ.

൨. ദുകനിപാതോ

൧. പഠമവഗ്ഗോ

൧. ദുക്ഖവിഹാരസുത്തം

൨൮. (ദ്വേ ധമ്മേ അനുക്കമി) [( ) സ്യാമപോത്ഥകേ നത്ഥി] വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"ദ്വീഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖം വിഹരതി സവിഘാതം സഉപായാസം സപരിളാഹം; കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ ദുഗ്ഗതി പാടികങ്ഖാ. കതമേഹി ദ്വീഹി? ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരതായ [അഗുത്തദ്വാരോ (അട്ഠ॰)] ച, ഭോജനേ അമത്തഞ്ഞുതായ [അമത്തഞ്ഞൂ (അട്ഠ॰)] ച. ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വീഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖം വിഹരതി സവിഘാതം സഉപായാസം സപരിളാഹം; കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ ദുഗ്ഗതി പാടികങ്ഖാ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

> "ചക്ഖു സോതഞ്ച ഘാനഞ്ച, ജിവ്ഹാ കായോ തഥാ മനോ;
> ഏതാനി യസ്സ ദ്വാരാനി, അഗുത്താനിധ [അഗുത്താനി ച (സ്യാ॰)] ഭിക്ഖുനോ.
>
> "ഭോജനമ്ഹി അമത്തഞ്ഞൂ, ഇന്ദ്രിയേസു അസംവുതോ;
> കായദുക്ഖം ചേതോദുക്ഖം, ദുക്ഖം സോ അധിഗച്ഛതി.
>
> "ഡയ്ഹമാനേന കായേന, ഡയ്ഹമാനേന ചേതസാ;
> ദിവാ വാ യദി വാ രത്തിം, ദുക്ഖം വിഹരതി താദിസോ"തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഠമം.

൨. സുഖവിഹാരസുത്തം

൨൯. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"ദ്വീഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സുഖം വിഹരതി അവിഘാതം അനുപായാസം അപരിളാഹം; കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതി പാടികങ്ഖാ . കതമേഹി ദ്വീഹി? ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതായ ച, ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതായ ച. ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വീഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സുഖം വിഹരതി അവിഘാതം അനുപായാസം അപരിളാഹം; കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതി പാടികങ്ഖാ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

> "ചക്ഖു സോതഞ്ച ഘാനഞ്ച, ജിവ്ഹാ കായോ തഥാ [അഥോ (സീ॰ സ്യാ॰ ക॰)] മനോ;
> ഏതാനി യസ്സ ദ്വാരാനി, സുഗുത്താനിധ ഭിക്ഖുനോ.

“ഭോജനമ്ഹി ച മത്തഞ്ഞൂ, ഇന്ദ്രിയേസു ച സംവുതോ;
കായസുഖം ചേതോസുഖം, സുഖം സോ അധിഗച്ഛതി.

“അഡയ്ഹമാനേന കായേന, അഡയ്ഹമാനേന ചേതസാ;
ദിവാ വാ യദി വാ രത്തിം, സുഖം വിഹരതി താദിസോ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദുതിയം.

൩. തപനീയസുത്തം

൩൦. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ തപനീയാ. കതമേ ദ്വേ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ അകതകല്യാണോ ഹോതി, അകതകുസലോ, അകതഭീരുത്താണോ, കതപാപോ, കതലുദ്ദോ, കതകിബ്ബിസോ. സോ ‘അകതം മേ കല്യാണ’ന്തിപി തപ്പതി, ‘കതം മേ പാപ’ന്തിപി തപ്പതി. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വേ ധമ്മാ തപനീയാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“കായദുച്ചരിതം കത്വാ, വചീദുച്ചരിതാനി ച;
മനോദുച്ചരിതം കത്വാ, യഞ്ചഞ്ഞം ദോസസഞ്ഹിതം.

“അകത്വാ കുസലം കമ്മം, കത്വാനാകുസലം ബഹും;
കായസ്സ ഭേദാ ദുപ്പഞ്ഞോ, നിരയം സോപപജ്ജതീ”തി [നിരയം സോ ഉപപജ്ജതീതി (സീ॰ സ്യാ॰ കം॰ പീ॰)].

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തതിയം.

൪. അതപനീയസുത്തം

൩൧. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ അതപനീയാ. കതമേ ദ്വേ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ കതകല്യാണോ ഹോതി, കതകുസലോ, കതഭീരുത്താണോ, അകതപാപോ, അകതലുദ്ദോ, അകതകിബ്ബിസോ. സോ ‘കതം മേ കല്യാണ’ന്തിപി ന തപ്പതി, ‘അകതം മേ പാപ’ന്തിപി ന തപ്പതി. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വേ ധമ്മാ അതപനീയാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“കായദുച്ചരിതം ഹിത്വാ, വചീദുച്ചരിതാനി ച;
മനോദുച്ചരിതം ഹിത്വാ, യഞ്ചഞ്ഞം ദോസസഞ്ഹിതം.

“അകത്വാകുസലം കമ്മം, കത്വാന കുസലം ബഹും;
കായസ്സ ഭേദാ സപ്പഞ്ഞോ, സഗ്ഗം സോ ഉപപജ്ജതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ചതുത്ഥം.

൫. പഠമസീലസുത്തം

൩൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ദ്വീഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ ഏവം നിരയേ. കതമേഹി ദ്വീഹി? പാപകേന ച സീലേന, പാപികായ ച ദിട്ഠിയാ. ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വീഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ ഏവം നിരയേ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“പാപകേന ച സീലേന, പാപികായ ച ദിട്ഠിയാ;
ഏതേഹി ദ്വീഹി ധമ്മേഹി, യോ സമന്നാഗതോ നരോ;
കായസ്സ ഭേദാ ദുപ്പഞ്ഞോ, നിരയം സോപപജ്ജതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഞ്ചമം.

൬. ദുതിയസീലസുത്തം

൩൩. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ദ്വീഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ ഏവം സഗ്ഗേ. കതമേഹി ദ്വീഹി ? ഭദ്ദകേന ച സീലേന, ഭദ്ദികായ ച ദിട്ഠിയാ. ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വീഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ ഏവം സഗ്ഗേ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“ഭദ്ദകേന ച സീലേന, ഭദ്ദികായ ച ദിട്ഠിയാ;
ഏതേഹി ദ്വീഹി ധമ്മേഹി, യോ സമന്നാഗതോ നരോ;
കായസ്സ ഭേദാ സപ്പഞ്ഞോ, സഗ്ഗം സോ ഉപപജ്ജതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഛട്ഠം.

൭. ആതാപീസുത്തം

൩൪. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“അനാതാപീ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അനോത്താപീ [അനോത്തപ്പീ (ബഹൂസു) അട്ഠകഥാ പസ്സിതബ്ബാ] അഭബ്ബോ സമ്ബോധായ, അഭബ്ബോ നിബ്ബാനായ, അഭബ്ബോ അനുത്തരസ്സ യോഗക്ഖേമസ്സ അധിഗമായ. ആതാപീ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഓത്താപീ [ഓത്തപ്പീ (ബഹൂസു)] ഭബ്ബോ സമ്ബോധായ, ഭബ്ബോ നിബ്ബാനായ, ഭബ്ബോ അനുത്തരസ്സ യോഗക്ഖേമസ്സ അധിഗമായാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച . തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“അനാതാപീ അനോത്താപീ, കുസീതോ ഹീനവീരിയോ;
യോ ഥീനമിദ്ധബഹുലോ, അഹിരീകോ അനാദരോ;
അഭബ്ബോ താദിസോ ഭിക്ഖു, ഫുട്ഠും സമ്ബോധിമുത്തമം.

“യോ ച സതിമാ നിപകോ ഝായീ, ആതാപീ ഓത്താപീ ച
അപ്പമത്തോ;
സംയോജനം ജാതിജരായ ഛേത്വാ, ഇധേവ സമ്ബോധിമനുത്തരം
ഫുസേ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. സത്തമം.

൮. പഠമനകുഹനസുത്തം

൩൫. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"നയിദം, ഭിക്ഖവേ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി ജനകുഹനത്ഥം, ന ജനലപനത്ഥം, ന ലാഭസക്കാരസിലോകാനിസംസത്ഥം, ന 'ഇതി മം ജനോ ജാനാതൂ'തി. അഥ ഖോ ഇദം, ഭിക്ഖവേ , ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി സംവരത്ഥഞ്ചേവ പഹാനത്ഥഞ്ചാ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"സംവരത്ഥം പഹാനത്ഥം, ബ്രഹ്മചരിയം അനീതിഹം;
അദേസയി സോ ഭഗവാ, നിബ്ബാനോഗധഗാമിനം.

"ഏസ മഗ്ഗോ മഹത്തേഹി [മഹന്തേഹി (സീ॰ ക॰), മഹത്ഥേഹി (സ്യാ॰)],
അനുയാതോ മഹേസിഭി [മഹേസിനോ (സീ॰ ക॰)];
യേ യേ തം പടിപജ്ജന്തി, യഥാ ബുദ്ധേന ദേസിതം;
ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സന്തി, സത്ഥുസാസനകാരിനോ"തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. അട്ഠമം.

൯. ദുതിയനകുഹനസുത്തം

൩൬. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"നയിദം, ഭിക്ഖവേ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി ജനകുഹനത്ഥം, ന ജനലപനത്ഥം, ന ലാഭസക്കാരസിലോകാനിസംസത്ഥം, ന 'ഇതി മം ജനോ ജാനാതൂ'തി. അഥ ഖോ ഇദം, ഭിക്ഖവേ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി അഭിഞ്ഞത്ഥഞ്ചേവ പരിഞ്ഞത്ഥഞ്ചാ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"അഭിഞ്ഞത്ഥം പരിഞ്ഞത്ഥം, ബ്രഹ്മചരിയം അനീതിഹം;
അദേസയി സോ ഭഗവാ, നിബ്ബാനോഗധഗാമിനം.

"ഏസ മഗ്ഗോ മഹത്തേഹി, അനുയാതോ മഹേസിഭി;
യേ യേ തം പടിപജ്ജന്തി, യഥാ ബുദ്ധേന ദേസിതം;
ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സന്തി, സത്ഥുസാസനകാരിനോ"തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. നവമം.

൧൦. സോമനസ്സസുത്തം

൩൭. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"ദ്വീഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സുഖസോമനസ്സബഹുലോ വിഹരതി, യോനി ചസ്സ [യോനിസോ (സീ॰ സ്യാ॰

പീ॰), യോനിസ്സ (ക॰)] ആരദ്ധാ ഹോതി ആസവാനം ഖയായ. കതമേഹി ദ്വീഹി? സംവേജനീയേസു ഠാനേസു സംവേജനേന, സംവിഗ്ഗസ്സ ച യോനിസോ പധാനേന. ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വീഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സുഖസോമനസ്സബഹുലോ വിഹരതി, യോനി ചസ്സ ആരദ്ധാ ഹോതി ആസവാനം ഖയായാ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''സംവേജനീയട്ഠാനേസു [സംവേജനീയേസു ഠാനേസു (സ്യാ॰ പീ॰)],
സംവിജ്ജേഥേവ പണ്ഡിതോ;
ആതാപീ നിപകോ ഭിക്ഖു, പഞ്ഞായ സമവേക്ഖിയ.

''ഏവം വിഹാരീ ആതാപീ, സന്തവുത്തി അനുദ്ധതോ;
ചേതോസമഥമനുയുത്തോ, ഖയം ദുക്ഖസ്സ പാപുണേ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദസമം.

പഠമോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

ദ്വേ ച ഭിക്ഖൂ തപനീയാ, തപനീയാ പരത്ഥേഹി;
ആതാപീ [ദ്വേ പാദാ (ക॰), ദ്വേ ആതാപീ (സീ॰)] നകുഹനാ ദ്വേ [ന കുഹനാ ച (സബ്ബത്ഥ)], സോമനസ്സേന തേ ദസാതി.

൨. ദുതിയവഗ്ഗോ

൧. വിതക്കസുത്തം

൩൮. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''തഥാഗതം, ഭിക്ഖവേ, അരഹന്തം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ദ്വേ വിതക്കാ ബഹുലം സമുദാചരന്തി - ഖേമോ ച വിതക്കോ, പവിവേകോ ച [വിവേകോ ച (സ്യാ॰)]. അബ്യാപജ്ഝാരാമോ [അബ്യാപജ്ജാരാമോ (ക॰), അബ്യാബജ്ഝാരാമോ (?)], ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ അബ്യാപജ്ഝരതോ. തമേനം, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതം അബ്യാപജ്ഝാരാമം അബ്യാപജ്ഝരതം ഏസേവ വിതക്കോ ബഹുലം സമുദാചരതി - 'ഇമായാഹം ഇരിയായ ന കിഞ്ചി ബ്യാബാധേമി തസം വാ ഥാവരം വാ'തി.

''പവിവേകാരാമോ , ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ പവിവേകരതോ. തമേനം, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതം പവിവേകാരാമം പവിവേകരതം ഏസേവ വിതക്കോ ബഹുലം സമുദാചരതി - 'യം അകുസലം തം പഹീന'ന്തി.

''തസ്മാതിഹ, ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹേപി അബ്യാപജ്ഝാരാമാ വിഹരഥ അബ്യാപജ്ഝരതാ. തേസം വോ, ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹാകം അബ്യാപജ്ഝാരാമാനം വിഹരതം അബ്യാപജ്ഝരതാനം ഏസേവ വിതക്കോ ബഹുലം സമുദാചരിസ്സതി - 'ഇമായ മയം ഇരിയായ ന കിഞ്ചി ബ്യാബാധേമ തസം വാ ഥാവരം വാ'തി.

“പവിവേകാരാമാ, ഭിക്ഖവേ, വിഹരഥ പവിവേകരതാ. തേസം വോ, ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹാകം പവിവേകാരാമാനം വിഹരതം പവിവേകരതാനം ഏസേവ വിതക്കോ ബഹുലം സമുദാചരിസ്സതി - ‘കിം അകുസലം, കിം അപ്പഹീനം, കിം പജഹാമാ’”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

> “തഥാഗതം ബുദ്ധമസയ്ഹസാഹിനം, ദുവേ വിതക്കാ സമുദാചരന്തി നം;
> ഖേമോ വിതക്കോ പഠമോ ഉദീരിതോ, തതോ വിവേകോ ദുതിയോ പകാസിതോ.
>
> “തമോനുദം പാരഗതം മഹേസിം, തം പത്തിപത്തം വസിമം അനാസവം;
> വിസന്തരം [വേസന്തരം (സീ॰ ക॰), വിസ്സന്തരം (പീ॰)] തണ്ഹക്ഖയേ വിമുത്തം, തം വേ മുനിം അന്തിമദേഹധാരിം;
> മാരഞ്ജഹം [മാരജഹം (സ്യാ॰), മാനജഹം (സീ॰ ക॰), മാനം ജഹം (പീ॰)] ബ്രൂമി ജരായ പാരഗും.
>
> “സേലേ യഥാ പബ്ബതമുദ്ധനിട്ഠിതോ, യഥാപി പസ്സേ ജനതം സമന്തതോ;
> തഥൂപമം ധമ്മമയം സുമേധോ, പാസാദമാരുയ്ഹ സമന്തചക്ഖു;
> സോകാവതിണ്ണം ജനതമപേതസോകോ, അവേക്ഖതി ജാതിജരാഭിഭൂത”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഠമം.

൨. ദേസനാസുത്തം

൩൯. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തഥാഗതസ്സ, ഭിക്ഖവേ, അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ദ്വേ ധമ്മദേസനാ പരിയായേന ഭവന്തി. കതമാ ദ്വേ? ‘പാപം പാപകതോ പസ്സഥാ’തി - അയം പഠമാ ധമ്മദേസനാ; ‘പാപം പാപകതോ ദിസ്വാ തത്ഥ നിബ്ബിന്ദഥ വിരജ്ജഥ വിമുച്ചഥാ’തി - അയം ദുതിയാ ധമ്മദേസനാ. തഥാഗതസ്സ, ഭിക്ഖവേ, അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ഇമാ ദ്വേ ധമ്മദേസനാ പരിയായേന ഭവന്തീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

> “തഥാഗതസ്സ ബുദ്ധസ്സ, സബ്ബഭൂതാനുകമ്പിനോ;
> പരിയായവചനം പസ്സ, ദ്വേ ച ധമ്മാ പകാസിതാ.
>
> “പാപകം പസ്സഥ ഛേതം [ചേകം (സീ॰ പീ॰), ഛേകാ (സ്യാ॰)], തത്ഥ ചാപി വിരജ്ജഥ;
> തതോ വിരത്തചിത്താസേ, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സഥാ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദുതിയം.

൩. വിജ്ജാസുത്തം

൪൦. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘അവിജ്ജാ , ഭിക്ഖവേ, പുബ്ബങ്ഗമാ അകുസലാനം ധമ്മാനം സമാപത്തിയാ അന്വദേവ അഹിരികം അനോത്തപ്പം; വിജ്ജാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പുബ്ബങ്ഗമാ കുസലാനം ധമ്മാനം സമാപത്തിയാ അന്വദേവ ഹിരോത്തപ്പ’’ന്തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘യാ കാചിമാ ദുഗ്ഗതിയോ, അസ്മിം ലോകേ പരമ്ഹി ച;
അവിജ്ജാമൂലികാ സബ്ബാ, ഇച്ഛാലോഭസമുസ്സയാ.

‘‘യതോ ച ഹോതി പാപിച്ഛോ, അഹിരീകോ അനാദരോ;
തതോ പാപം പസവതി, അപായം തേന ഗച്ഛതി.

‘‘തസ്മാ ഛന്ദഞ്ച ലോഭഞ്ച, അവിജ്ജഞ്ച വിരാജയം;
വിജ്ജം ഉപ്പാദയം ഭിക്ഖു, സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ’’തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തതിയം.

൪. പഞ്ഞാപരിഹീനസുത്തം

൪൧. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘തേ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ സുപരിഹീനാ യേ അരിയായ പഞ്ഞായ പരിഹീനാ. തേ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖം വിഹരന്തി സവിഘാതം സഉപായാസം സപരിളാഹം; കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ ദുഗ്ഗതി പാടികങ്ഖാ. തേ [തേ ച ഖോ (?)], ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപരിഹീനാ യേ അരിയായ പഞ്ഞായ അപരിഹീനാ. തേ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സുഖം വിഹരന്തി അവിഘാതം അനുപായാസം അപരിളാഹം; കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതി പാടികങ്ഖാ’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘പഞ്ഞായ പരിഹാനേന, പസ്സ ലോകം സദേവകം;
നിവിട്ഠം നാമരൂപസ്മിം, ഇദം സച്ചന്തി മഞ്ഞതി.

‘‘പഞ്ഞാ ഹി സേട്ഠാ ലോകസ്മിം, യായം നിബ്ബേധഗാമിനീ;
യായ സമ്മാ പജാനാതി, ജാതിഭവപരിക്ഖയം.

‘‘തേസം ദേവാ മനുസ്സാ ച, സമ്ബുദ്ധാനം സതീമതം;
പിഹയന്തി ഹാസപഞ്ഞാനം [ഹാസുപഞ്ഞാനം (സീ॰ അട്ഠ॰)],
സരീരന്തിമധാരിന’’ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ചതുത്ഥം.

൫. സുക്കധമ്മസുത്തം

൪൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, സുക്കാ ധമ്മാ ലോകം പാലേന്തി. കതമേ ദ്വേ? ഹിരീ [ഹിരി (സീ॰ സ്യാ॰ കം॰ പീ॰)] ച, ഓത്തപ്പഞ്ച. ഇമേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വേ സുക്കാ ധമ്മാ ലോകം ന പാലേയ്യും, നയിധ പഞ്ഞായേഥ മാതാതി വാ

മാതുച്ഛാതി വാ മാതുലാനീതി വാ ആചരിയഭരിയാതി വാ ഗരൂനം ദാരാതി വാ. സമ്ഭേദം ലോകോ അഗമിസ്സ യഥാ അജേളകാ കുക്കുടസൂകരാ സോണസിങ്ഗാലാ [സോണസിഗാലാ (സീ॰ സ്യാ॰ കം॰ പീ॰)]. യസ്മാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഇമേ ദ്വേ സുക്കാ ധമ്മാ ലോകം പാലേന്തി തസ്മാ പഞ്ഞായതി മാതാതി വാ മാതുച്ഛാതി വാ മാതുലാനീതി വാ ആചരിയഭരിയാതി വാ ഗരൂനം ദാരാതി വാ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''യേസം ചേ ഹിരിഓത്തപ്പം, സബ്ബദാ ച ന വിജ്ജതി;
വോക്കന്താ സുക്കമൂലാ തേ, ജാതിമരണഗാമിനോ.

''യേസഞ്ച ഹിരിഓത്തപ്പം, സദാ സമ്മാ ഉപട്ഠിതാ;
വിരൂള്ഹബ്രഹ്മചരിയാ തേ, സന്തോ ഖീണപുനബ്ഭവാ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഞ്ചമം.

൬. അജാതസുത്തം

൪൩. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ , അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖതം. നോ ചേതം, ഭിക്ഖവേ, അഭവിസ്സ അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖതം, നയിധ ജാതസ്സ ഭൂതസ്സ കതസ്സ സങ്ഖതസ്സ നിസ്സരണം പഞ്ഞായേഥ. യസ്മാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അത്ഥി അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖതം, തസ്മാ ജാതസ്സ ഭൂതസ്സ കതസ്സ സങ്ഖതസ്സ നിസ്സരണം പഞ്ഞായതീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''ജാതം ഭൂതം സമുപ്പന്നം, കതം സങ്ഖതമദ്ധുവം;
ജരാമരണസങ്ഘാടം, രോഗനീളം [രോഗനിഡ്ഢം (സീ॰)] പഭങ്ഗുരം [പഭങ്ഗുനം (ക॰ സീ॰ ക॰), പഭങ്ഗുണം (സ്യാ॰)].

''ആഹാരനേത്തിപ്പഭവം, നാലം തദഭിനന്ദിതും;
തസ്സ നിസ്സരണം സന്തം, അതക്കാവചരം ധുവം.

''അജാതം അസമുപ്പന്നം, അസോകം വിരജം പദം;
നിരോധോ ദുക്ഖധമ്മാനം, സങ്ഖാരൂപസമോ സുഖോ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഛട്ഠം.

൭. നിബ്ബാനധാതുസുത്തം

൪൪. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''ദ്വേമാ, ഭിക്ഖവേ, നിബ്ബാനധാതുയോ. കതമേ ദ്വേ? സഉപാദിസേസാ ച നിബ്ബാനധാതു, അനുപാദിസേസാ ച നിബ്ബാനധാതു.

“കതമാ ച, ഭിക്ഖവേ, സഉപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരഹം ഹോതി ഖീണാസവോ വുസിതവാ കതകരണീയോ ഓഹിതഭാരോ അനുപ്പത്തസദത്ഥോ പരിക്ഖീണഭവസംയോജനോ സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോ. തസ്സ തിട്ഠന്തേവ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി യേസം അവിഘാതത്താ [അവിഗതത്താ (സീ॰ അട്ഠ॰)] മനാപാമനാപം പച്ചനുഭോതി, സുഖദുക്ഖം പടിസംവേദേതി . തസ്സ യോ രാഗക്ഖയോ, ദോസക്ഖയോ, മോഹക്ഖയോ - അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, സഉപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു.

“കതമാ ച, ഭിക്ഖവേ, അനുപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരഹം ഹോതി ഖീണാസവോ വുസിതവാ കതകരണീയോ ഓഹിതഭാരോ അനുപ്പത്തസദത്ഥോ പരിക്ഖീണഭവസംയോജനോ സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോ. തസ്സ ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബവേദയിതാനി അനഭിനന്ദിതാനി സീതി ഭവിസ്സന്തി [സീതീഭവിസ്സന്തി (?)]. അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, അനുപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു. ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വേ നിബ്ബാനധാതുയോ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“ദുവേ ഇമാ ചക്ഖുമതാ പകാസിതാ, നിബ്ബാനധാതൂ അനിസ്സിതേന താദിനാ;
ഏകാ ഹി ധാതു ഇധ ദിട്ഠധമ്മികാ, സഉപാദിസേസാ ഭവനേത്തിസങ്ഖയാ;
അനുപാദിസേസാ പന സമ്പരായികാ, യമ്ഹി നിരുജ്ഝന്തി ഭവാനി സബ്ബസോ.

“യേ ഏതദഞ്ഞായ പദം അസങ്ഖതം, വിമുത്തചിത്താ ഭവനേത്തിസങ്ഖയാ;
തേ ധമ്മസാരാധിഗമാ ഖയേ രതാ, പഹംസു തേ സബ്ബഭവാനി താദിനോ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. സത്തമം.

൮. പടിസല്ലാനസുത്തം

൪൫. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“പടിസല്ലാനാരാമാ [പടിസല്ലാനാരാമാ (ക॰)], ഭിക്ഖവേ, വിഹരഥ പടിസല്ലാനരതാ, അജ്ഝത്തം ചേതോസമഥമനുയുത്താ, അനിരാകതജ്ഝാനാ, വിപസ്സനായ സമന്നാഗതാ, ബ്രൂഹേതാ സുഞ്ഞാഗാരാനം . പടിസല്ലാനാരാമാനം, ഭിക്ഖവേ, വിഹരതം പടിസല്ലാനരതാനം അജ്ഝത്തം ചേതോസമഥമനുയുത്താനം അനിരാകതമജ്ഝാനാനം വിപസ്സനായ സമന്നാഗതാനം ബ്രൂഹേതാനം സുഞ്ഞാഗാരാനം ദ്വിന്നം ഫലാനം അഞ്ഞതരം ഫലം പാടികങ്ഖം - ദിട്ഠേവ ധമ്മേ അഞ്ഞാ, സതി വാ ഉപാദിസേസേ അനാഗാമിതാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യേ സന്തചിത്താ നിപകാ, സതിമന്തോ ച [സതിമന്തോവ (സീ॰ ക॰)] ഝായിനോ;
സമ്മാ ധമ്മം വിപസ്സന്തി, കാമേസു അനപേക്ഖിനോ.

“അപ്പമാദരതാ സന്താ, പമാദേ ഭയദസ്സിനോ;
അഭബ്ബാ പരിഹാനായ, നിബ്ബാനസ്സേവ സന്തികേ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. അട്ഠമം.

൯. സിക്ഖാനിസംസസുത്തം

൪൬. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“സിക്ഖാനിസംസാ , ഭിക്ഖവേ, വിഹരഥ പഞ്ഞുത്തരാ വിമുത്തിസാരാ സതാധിപതേയ്യാ. സിക്ഖാനിസംസാനം, ഭിക്ഖവേ, വിഹരതം പഞ്ഞുത്തരാനം വിമുത്തിസാരാനം സതാധിപതേയ്യാനം ദ്വിന്നം ഫലാനം അഞ്ഞതരം ഫലം പാടികങ്ഖം - ദിട്ഠേവ ധമ്മേ അഞ്ഞാ, സതി വാ ഉപാദിസേസേ അനാഗാമിതാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“പരിപുണ്ണസിക്ഖം [പരിപുണ്ണസേഖം (സീ॰), പരിപുണ്ണസേക്ഖം (സ്യാ॰)] അപഹാനധമ്മം, പഞ്ഞുത്തരം ജാതിഖയന്തദസ്സിം;
തം വേ മുനിം അന്തിമദേഹധാരിം, മാരഞ്ജഹം ബ്രൂമി ജരായ പാരഗും.

“തസ്മാ സദാ ഝാനരതാ സമാഹിതാ, ആതാപിനോ ജാതിഖയന്തദസ്സിനോ;
മാരം സസേനം അഭിഭുയ്യ ഭിക്ഖവോ, ഭവഥ ജാതിമരണസ്സ പാരഗാ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. നവമം.

൧൦. ജാഗരിയസുത്തം

൪൭. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ജാഗരോ ചസ്സ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിഹരേയ്യ സതോ സമ്പജാനോ സമാഹിതോ പമുദിതോ വിപ്പസന്നോ ച തത്ഥ കാലവിപസ്സീ ച കുസലേസു ധമ്മേസു. ജാഗരസ്സ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ വിഹരതോ സതസ്സ സമ്പജാനസ്സ സമാഹിതസ്സ പമുദിതസ്സ വിപ്പസന്നസ്സ തത്ഥ കാലവിപസ്സിനോ കുസലേസു ധമ്മേസു ദ്വിന്നം ഫലാനം അഞ്ഞതരം ഫലം പാടികങ്ഖം - ദിട്ഠേവ ധമ്മേ അഞ്ഞാ, സതി വാ ഉപാദിസേസേ അനാഗാമിതാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“ജാഗരന്താ സുണാഥേതം, യേ സുത്താ തേ പബുജ്ഝഥ;
സുത്താ ജാഗരിതം സേയ്യോ, നത്ഥി ജാഗരതോ ഭയം.

“യോ ജാഗരോ ച സതിമാ സമ്പജാനോ, സമാഹിതോ മുദിതോ വിപ്പസന്നോ ച;
കാലേന സോ സമ്മാ ധമ്മം പരിവീമംസമാനോ, ഏകോദിഭൂതോ വിഹനേ തമം സോ.

“തസ്മാ ഹവേ ജാഗരിയം ഭജേഥ, ആതാപീ ഭിക്ഖു നിപകോ ഝാനലാഭീ;
സംയോജനം ജാതിജരായ ഛേത്വാ, ഇധേവ സമ്ബോധിമനുത്തരം ഫുസേ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദസമം.

൧൧. ആപായികസുത്തം

൪൮. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, ആപായികാ നേരയികാ ഇദമപ്പഹായ. കതമേ ദ്വേ? യോ ച അബ്രഹ്മചാരീ ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞോ, യോ ച പരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്തം അമൂലകേന അബ്രഹ്മചരിയേന അനുദ്ധംസേതി. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വേ ആപായികാ നേരയികാ ഇദമപ്പഹായാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“അഭൂതവാദീ നിരയം ഉപേതി, യോ വാപി കത്വാ ന കരോമി ചാഹ;
ഉഭോപി തേ പേച്ച സമാ ഭവന്തി, നിഹീനകമ്മാ മനുജാ പരത്ഥ.

“കാസാവകണ്ഠാ ബഹവോ, പാപധമ്മാ അസഞ്ഞതാ;
പാപാ പാപേഹി കമ്മേഹി, നിരയം തേ ഉപപജ്ജരേ.

“സേയ്യോ അയോഗുളോ ഭുത്തോ, തത്തോ അഗ്ഗിസിഖൂപമോ;
യഞ്ചേ ഭുഞ്ജേയ്യ ദുസ്സീലോ, രട്ഠപിണ്ഡമസഞ്ഞതോ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഏകാദസമം.

൧൨. ദിട്ഠിഗതസുത്തം

൪൯. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ദ്വീഹി, ഭിക്ഖവേ, ദിട്ഠിഗതേഹി പരിയുട്ഠിതാ ദേവമനുസ്സാ ഓലീയന്തി ഏകേ, അതിധാവന്തി ഏകേ; ചക്ഖുമന്തോ ച പസ്സന്തി.

“കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഓലീയന്തി ഏകേ? ഭവാരാമാ, ഭിക്ഖവേ, ദേവമനുസ്സാ ഭവരതാ ഭവസമ്മുദിതാ തേസം ഭവനിരോധായ ധമ്മേ ദേസിയമാനേ ചിത്തം ന പക്ഖന്ദതി ന പസീദതി ന സന്തിട്ഠതി നാധിമുച്ചതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഓലീയന്തി ഏകേ.

“കഥഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, അതിധാവന്തി ഏകേ? ഭവേനേവ ഖോ പനേകേ അട്ടീയമാനാ ഹരായമാനാ ജിഗുച്ഛമാനാ വിഭവം അഭിനന്ദന്തി - യതോ കിര, ഭോ, അയം അത്താ [സത്തോ (സീ॰ ക॰)] കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ ഉച്ഛിജ്ജതി വിനസ്സതി ന ഹോതി പരം മരണാ; ഏതം സന്തം ഏതം പണീതം ഏതം യാഥാവന്തി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അതിധാവന്തി ഏകേ.

‘‘കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ചക്ഖുമന്തോ പസ്സന്തി? ഇധ ഭിക്ഖു ഭൂതം ഭൂതതോ പസ്സതി; ഭൂതം ഭൂതതോ ദിസ്വാ ഭൂതസ്സ നിബ്ബിദായ വിരാഗായ നിരോധായ പടിപന്നോ ഹോതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചക്ഖുമന്തോ പസ്സന്തീ’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘യേ [യോ (സ്യാ॰ ക॰)] ഭൂതം ഭൂതതോ ദിസ്വാ, ഭൂതസ്സ ച അതിക്കമം;
യഥാഭൂതേ വിമുച്ചന്തി, ഭവതണ്ഹാ പരിക്ഖയാ.

‘‘സ വേ [സചേ (ക॰ സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] ഭൂതപരിഞ്ഞോ, സോ
വീതതണ്ഹോ ഭവാഭവേ;
ഭൂതസ്സ വിഭവാ ഭിക്ഖു, നാഗച്ഛതി പുനബ്ഭവ’’ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദ്വാദസമം.

ദുതിയോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാ ദ്വേ തപനീയാ, സീലേന അപരേ ദുവേ;
അനോത്താപീ കുഹനാ ദ്വേ ച, സംവേജനീയേന തേ ദസ.

വിതക്കാ ദേസനാ വിജ്ജാ, പഞ്ഞാ ധമ്മേന പഞ്ചമം;
അജാതം ധാതുസല്ലാനം, സിക്ഖാ ജാഗരിയേന ച;
അപായദിട്ഠിയാ ചേവ [യേവ (സീ॰ സ്യാ॰)], ബാവീസതി പകാസിതാതി.

ദുകനിപാതോ നിട്ഠിതോ.

൩. തികനിപാതോ

൧. പഠമവഗ്ഗോ

൧. മൂലസുത്തം

൫൦. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, അകുസലമൂലാനി. കതമാനി തീണി? ലോഭോ അകുസലമൂലം, ദോസോ അകുസലമൂലം, മോഹോ അകുസലമൂലം - ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി അകുസലമൂലാനീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''ലോഭോ ദോസോ ച മോഹോ ച, പുരിസം പാപചേതസം;
ഹിംസന്തി അത്തസമ്ഭൂതാ, തചസാരംവ സമ്ഫല''ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഠമം.

൨. ധാതുസുത്തം

൫൧. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''തിസ്സോ ഇമാ, ഭിക്ഖവേ, ധാതുയോ. കതമാ തിസ്സോ? രൂപധാതു, അരൂപധാതു, നിരോധധാതു - ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തിസ്സോ ധാതുയോ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''രൂപധാതും [രൂപധാതു (സബ്ബത്ഥ)] പരിഞ്ഞായ, അരൂപേസു അസണ്ഠിതാ;
നിരോധേ യേ വിമുച്ചന്തി, തേ ജനാ മച്ചുഹായിനോ.

''കായേന അമതം ധാതും, ഫുസയിത്വാ [ഫുസ്സയിത്വാ (സ്യാ॰), ഫസ്സയിത്വാ (പീ॰)] നിരൂപധിം;
ഉപധിപ്പടിനിസ്സഗ്ഗം, സച്ഛികത്വാ അനാസവോ;
ദേസേതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, അസോകം വിരജം പദ''ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദുതിയം.

൩. പഠമവേദനാസുത്തം

൫൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''തിസ്സോ ഇമാ, ഭിക്ഖവേ, വേദനാ. കതമാ തിസ്സോ? സുഖാ വേദനാ, ദുക്ഖാ വേദനാ, അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ -

ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തിസ്സോ വേദനാ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“സമാഹിതോ സമ്പജാനോ, സതോ ബുദ്ധസ്സ സാവകോ;
വേദനാ ച പജാനാതി, വേദനാനഞ്ച സമ്ഭവം.

“യത്ഥ ചേതാ നിരുജ്ഝന്തി, മഗ്ഗഞ്ച ഖയഗാമിനം;
വേദനാനം ഖയാ ഭിക്ഖു, നിച്ഛാതോ പരിനിബ്ബുതോ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തതിയം.

൪. ദുതിയവേദനാസുത്തം

൫൩. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തിസ്സോ ഇമാ , ഭിക്ഖവേ, വേദനാ. കതമാ തിസ്സോ? സുഖാ വേദനാ, ദുക്ഖാ വേദനാ, അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ. സുഖാ, ഭിക്ഖവേ, വേദനാ ദുക്ഖതോ ദട്ഠബ്ബാ; ദുക്ഖാ വേദനാ സല്ലതോ ദട്ഠബ്ബാ; അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ അനിച്ചതോ ദട്ഠബ്ബാ. യതോ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ സുഖാ വേദനാ ദുക്ഖതോ ദിട്ഠാ ഹോതി, ദുക്ഖാ വേദനാ സല്ലതോ ദിട്ഠാ ഹോതി, അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ അനിച്ചതോ ദിട്ഠാ ഹോതി; അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ‘ഭിക്ഖു അരിയോ സമ്മദ്ദസോ അച്ഛേച്ഛി [അച്ഛേജ്ജി (സീ॰ പീ॰), അച്ഛിജ്ജി (ക॰)], തണ്ഹം, വിവത്തയി [വാവത്തയി (സീ॰ അട്ഠ॰)] സംയോജനം, സമ്മാ മാനാഭിസമയാ അന്തമകാസി ദുക്ഖസ്സാ’”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യോ സുഖം ദുക്ഖതോ അദ്ദ [ദക്ഖി (സീ॰ പീ॰ ക॰), അദക്ഖി (സ്യാ॰)], ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോ;
അദുക്ഖമസുഖം സന്തം, അദക്ഖി നം അനിച്ചതോ.

“സ വേ സമ്മദ്ദസോ ഭിക്ഖു, യതോ തത്ഥ വിമുച്ചതി;
അഭിഞ്ഞാവോസിതോ സന്തോ, സ വേ യോഗാതിഗോ മുനീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ചതുത്ഥം.

൫. പഠമഏസനാസുത്തം

൫൪. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തിസ്സോ ഇമാ, ഭിക്ഖവേ, ഏസനാ. കതമാ തിസ്സോ? കാമേസനാ, ഭവേസനാ, ബ്രഹ്മചരിയേസനാ - ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തിസ്സോ ഏസനാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“സമാഹിതോ സമ്പജാനോ, സതോ ബുദ്ധസ്സ സാവകോ;
ഏസനാ ച പജാനാതി, ഏസനാനഞ്ച സമ്ഭവം.

“യത്ഥ ചേതാ നിരുജ്ഝന്തി, മഗ്ഗഞ്ച ഖയഗാമിനം;
ഏസനാനം ഖയാ ഭിക്ഖു, നിച്ഛാതോ പരിനിബ്ബുതോ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഞ്ചമം.

൬. ദുതിയഏസനാസുത്തം

൫൫. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തിസ്സോ ഇമാ, ഭിക്ഖവേ, ഏസനാ. കതമാ തിസ്സോ? കാമേസനാ, ഭവേസനാ, ബ്രഹ്മചരിയേസനാ - ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തിസ്സോ ഏസനാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“കാമേസനാ ഭവേസനാ, ബ്രഹ്മചരിയേസനാ സഹ;
ഇതി സച്ചപരാമാസോ, ദിട്ഠിട്ഠാനാ സമുസ്സയാ.

“സബ്ബരാഗവിരത്തസ്സ, തണ്ഹക്ഖയവിമുത്തിനോ;
ഏസനാ പടിനിസ്സട്ഠാ, ദിട്ഠിട്ഠാനാ സമൂഹതാ;
ഏസനാനം ഖയാ ഭിക്ഖു, നിരാസോ അകഥംകഥീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഛട്ഠം.

൭. പഠമആസവസുത്തം

൫൬. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ. കതമേ തയോ? കാമാസവോ, ഭവാസവോ, അവിജ്ജാസവോ - ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ ആസവാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“സമാഹിതോ സമ്പജാനോ, സതോ ബുദ്ധസ്സ സാവകോ;
ആസവേ ച പജാനാതി, ആസവാനഞ്ച സമ്ഭവം.

“യത്ഥ ചേതാ നിരുജ്ഝന്തി, മഗ്ഗഞ്ച ഖയഗാമിനം;
ആസവാനം ഖയാ ഭിക്ഖു, നിച്ഛാതോ പരിനിബ്ബുതോ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. സത്തമം.

൮. ദുതിയആസവസുത്തം

൫൭. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ. കതമേ തയോ? കാമാസവോ, ഭവാസവോ, അവിജ്ജാസവോ - ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ ആസവാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യസ്സ കാമാസവോ ഖീണോ, അവിജ്ജാ ച വിരാജിതാ;
ഭവാസവോ പരിക്ഖീണോ, വിപ്പമുത്തോ നിരൂപധി;
ധാരേതി അന്തിമം ദേഹം, ജേത്വാ മാരം സവാഹിനി”ന്തി [സവാഹനന്തി (ബഹൂസു)].

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. അട്ഠമം.

൯. തണ്ഹാസുത്തം

൫൮. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"തിസ്സോ ഇമാ, ഭിക്ഖവേ, തണ്ഹാ. കതമാ തിസ്സോ? കാമതണ്ഹാ, ഭവതണ്ഹാ, വിഭവതണ്ഹാ - ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തിസ്സോ തണ്ഹാ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"തണ്ഹായോഗേന സംയുത്താ, രത്തചിത്താ ഭവാഭവേ;
തേ യോഗയുത്താ മാരസ്സ, അയോഗക്ഖേമിനോ ജനാ;
സത്താ ഗച്ഛന്തി സംസാരം, ജാതിമരണഗാമിനോ.

"യേ ച തണ്ഹം പഹന്ത്വാന, വീതതണ്ഹാ [നിക്കണ്ഹാ ച (സീ॰ ക॰)] ഭവാഭവേ;
തേ വേ [തേ ച (സീ॰ പീ॰ ക॰)] പാരങ്ഗതാ [പാരഗതാ (ക॰ സീ॰ സ്യാ॰)] ലോകേ, യേ പത്താ ആസവക്ഖയ"ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. നവമം.

൧൦. മാരധേയ്യസുത്തം

൫൯. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"തീഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു അതിക്കമ്മ മാരധേയ്യം ആദിച്ചോവ വിരോചതി. കതമേഹി തീഹി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അസേഖേന സീലക്ഖന്ധേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, അസേഖേന സമാധിക്ഖന്ധേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, അസേഖേന പഞ്ഞാക്ഖന്ധേന സമന്നാഗതോ ഹോതി - ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു അതിക്കമ്മ മാരധേയ്യം ആദിച്ചോവ വിരോചതീ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"സീലം സമാധി പഞ്ഞാ ച, യസ്സ ഏതേ സുഭാവിതാ;
അതിക്കമ്മ മാരധേയ്യം, ആദിച്ചോവ വിരോചതീ"തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദസമം.

പഠമോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

മൂലധാതു അഥ വേദനാ ദുവേ, ഏസനാ ച ദുവേ ആസവാ ദുവേ;
തണ്ഹാതോ ച അഥ [തണ്ഹാതോ അഥ (സ്യാ॰)] മാരധേയ്യതോ,
വഗ്ഗമാഹു പഠമന്തി മുത്തമന്തി.

൨. ദുതിയവഗ്ഗോ

൧. പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുസുത്തം

൬൦. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി. കതമാനി തീണി? ദാനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു, സീലമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു, ഭാവനാമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു - ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''പുഞ്ഞമേവ സോ സിക്ഖേയ്യ, ആയതഗ്ഗം സുഖുദ്രയം;
ദാനഞ്ച സമചരിയഞ്ച, മേത്തചിത്തഞ്ച ഭാവയേ.

''ഏതേ ധമ്മേ ഭാവയിത്വാ, തയോ സുഖസമുദ്ദയേ;
അബ്യാപജ്ഝം സുഖം ലോകം, പണ്ഡിതോ ഉപപജ്ജതീ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഠമം.

൨. ചക്ഖുസുത്തം

൬൧. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ചക്ഖൂനി. കതമാനി തീണി? മംസചക്ഖു, ദിബ്ബചക്ഖു, പഞ്ഞാചക്ഖു - ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി ചക്ഖൂനീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''മംസചക്ഖു ദിബ്ബചക്ഖു, പഞ്ഞാചക്ഖു അനുത്തരം;
ഏതാനി തീണി ചക്ഖൂനി, അക്ഖാസി പുരിസുത്തമോ.

''മംസചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദോ, മഗ്ഗോ ദിബ്ബസ്സ ചക്ഖുനോ;
യതോ ഞാണം ഉദപാദി, പഞ്ഞാചക്ഖു അനുത്തരം;
യസ്സ ചക്ഖുസ്സ പടിലാഭാ, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദുതിയം.

൩. ഇന്ദ്രിയസുത്തം

൬൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ഇന്ദ്രിയാനി. കതമാനി തീണി? അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം, അഞ്ഞിന്ദ്രിയം, അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം - ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി ഇന്ദ്രിയാനീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''സേഖസ്സ സിക്ഖമാനസ്സ, ഉജുമഗ്ഗാനുസാരിനോ;
ഖയസ്മിം പഠമം ഞാണം, തതോ അഞ്ഞാ അനന്തരാ.

''തതോ അഞ്ഞാ വിമുത്തസ്സ, ഞാണം വേ ഹോതി താദിനോ;
അകുപ്പാ മേ വിമുത്തീതി, ഭവസംയോജനക്ഖയാ.

“സ വേ [സചേ (സീ॰ സ്യാ॰)] ഇന്ദ്രിയസമ്പന്നോ, സന്തോ സന്തിപദേ രതോ;
ധാരേതി അന്തിമം ദേഹം, ജേത്വാ മാരം സവാഹിനി”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തതിയം.

൪. അദ്ധാസുത്തം

൬൩. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, അദ്ധാ. കതമേ തയോ? അതീതോ അദ്ധാ, അനാഗതോ അദ്ധാ, പച്ചുപ്പന്നോ അദ്ധാ - ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ അദ്ധാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“അക്ഖേയ്യസഞ്ഞിനോ സത്താ, അക്ഖേയ്യസ്മിം പതിട്ഠിതാ;
അക്ഖേയ്യം അപരിഞ്ഞായ, യോഗമായന്തി മച്ചുനോ.

“അക്ഖേയ്യഞ്ച പരിഞ്ഞായ, അക്ഖാതാരം ന മഞ്ഞതി;
ഫുട്ഠോ വിമോക്ഖോ മനസാ, സന്തിപദമനുത്തരം.

“സ വേ [സചേ (ക॰)] അക്ഖേയ്യസമ്പന്നോ, സന്തോ സന്തിപദേ രതോ;
സങ്ഖായസേവീ ധമ്മട്ഠോ, സങ്ഖ്യം നോപേതി വേദഗൂ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ചതുത്ഥം.

൫. ദുച്ചരിതസുത്തം

൬൪. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ദുച്ചരിതാനി. കതമാനി തീണി? കായദുച്ചരിതം, വചീദുച്ചരിതം, മനോദുച്ചരിതം - ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി ദുച്ചരിതാനീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“കായദുച്ചരിതം കത്വാ, വചീദുച്ചരിതാനി ച;
മനോദുച്ചരിതം കത്വാ, യഞ്ചഞ്ഞം ദോസസംഹിതം.

“അകത്വാ കുസലം കമ്മം, കത്വാനാകുസലം ബഹും;
കായസ്സ ഭേദാ ദുപ്പഞ്ഞോ, നിരയം സോപപജ്ജതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഞ്ചമം.

൬. സുചരിതസുത്തം

൬൫. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, സുചരിതാനി. കതമാനി തീണി? കായസുചരിതം, വചീസുചരിതം, മനോസുചരിതം - ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി സുചരിതാനീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“കായദുച്ചരിതം ഹിത്വാ, വചീദുച്ചരിതാനി ച;
മനോദുച്ചരിതം ഹിത്വാ, യഞ്ചഞ്ഞം ദോസസംഹിതം.

“അകത്വാകുസലം കമ്മം, കത്വാന കുസലം ബഹും;
കായസ്സ ഭേദാ സപ്പഞ്ഞോ, സഗ്ഗം സോ ഉപപജ്ജതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഛട്ഠം.

൭. സോചേയ്യസുത്തം

൬൬. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, സോചേയ്യാനി. കതമാനി തീണി? കായസോചേയ്യം, വചീസോചേയ്യം, മനോസോചേയ്യം - ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി സോചേയ്യാനീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“കായസുചിം വചീസുചിം [വാചാസുചിം (ക॰)], ചേതോസുചിമനാസവം;
സുചിം സോചേയ്യസമ്പന്നം, ആഹു സബ്ബപ്പഹായിന”ന്തി [ആഹു നിന്ഹാതപാപകന്തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൨൨) യുത്തതരം].

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. സത്തമം.

൮. മോനേയ്യസുത്തം

൬൭. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, മോനേയ്യാനി. കതമാനി തീണി? കായമോനേയ്യം, വചീമോനേയ്യം, മനോമോനേയ്യം - ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി മോനേയ്യാനീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“കായമുനിം വചീമുനിം, മനോമുനിമനാസവം;
മുനിം മോനേയ്യസമ്പന്നം, ആഹു നിന്ഹാതപാപക”ന്തി [ആഹു സബ്ബപ്പഹായിനന്തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൨൩)].

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. അട്ഠമം.

൯. പഠമരാഗസുത്തം

൬൮. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“യസ്സ കസ്സചി, ഭിക്ഖവേ, രാഗോ അപ്പഹീനോ, ദോസോ അപ്പഹീനോ, മോഹോ അപ്പഹീനോ - അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ‘ബദ്ധോ [ബന്ധോ (ബഹൂസു)] മാരസ്സ പടിമുക്കസ്സ മാരപാസോ യഥാകാമകരണീയോ [യഥാ കാമകരണീയോ ച (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰ ക॰)] പാപിമതോ’. യസ്സ കസ്സചി, ഭിക്ഖവേ, രാഗോ പഹീനോ, ദോസോ പഹീനോ, മോഹോ പഹീനോ - അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ‘അബദ്ധോ മാരസ്സ ഓമുക്കസ്സ മാരപാസോ ന യഥാ

കാമകരണീയോ [ന യഥാകാമകരണീയോ ച (സ്യാ॰)] പാപിമതോ’’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യസ്സ രാഗോ ച ദോസോ ച, അവിജ്ജാ ച വിരാജിതാ;
തം ഭാവിതത്തഞ്ഞതരം, ബ്രഹ്മഭൂതം തഥാഗതം;
ബുദ്ധം വേരഭയാതീതം, ആഹു സബ്ബപ്പഹായിന’’ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. നവമം.

൧൦. ദുതിയരാഗസുത്തം

൬൯. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“യസ്സ കസ്സചി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുസ്സ വാ ഭിക്ഖുനിയാ വാ രാഗോ അപ്പഹീനോ, ദോസോ അപ്പഹീനോ, മോഹോ അപ്പഹീനോ - അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ന ‘അതരി [അതിണ്ണോ (ക॰ സീ॰ ക॰)] സമുദ്ദം സഊമിം സവീചിം സാവട്ടം സഗഹം സരക്ഖസം’. യസ്സ കസ്സചി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുസ്സ വാ ഭിക്ഖുനിയാ വാ രാഗോ പഹീനോ, ദോസോ പഹീനോ, മോഹോ പഹീനോ - അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ‘അതരി സമുദ്ദം സഊമിം സവീചിം സാവട്ടം സഗഹം സരക്ഖസം, തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ [പാരഗതോ (സീ॰ അട്ഠ॰ സ്യാ॰)] ഥലേ തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ’’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യസ്സ രാഗോ ച ദോസോ ച, അവിജ്ജാ ച വിരാജിതാ;
സോമം സമുദ്ദം സഗഹം സരക്ഖസം, സഊമിഭയം ദുത്തരം അച്ചതാരി.

“സങ്ഗാതിഗോ മച്ചുജഹോ നിരൂപധി, പഹാസി ദുക്ഖം അപുനബ്ഭവായ;
അത്ഥങ്ഗതോ സോ ന പമാണമേതി, അമോഹയി മച്ചുരാജന്തി ബ്രൂമീ’’തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദസമം.

ദുതിയോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

പുഞ്ഞം ചക്ഖു അഥ ഇന്ദ്രിയാനി [അത്ഥിന്ദ്രിയാ (സ്യാ॰)], അദ്ധാ ച ചരിതം ദുവേ സോചി [സുചി (സ്യാ॰)];
മുനോ [മുനേ (സ്യാ॰)] അഥ രാഗദുവേ, പുന വഗ്ഗമാഹു ദുതിയമുത്തമന്തി.

൩. തതിയവഗ്ഗോ

൧. മിച്ഛാദിട്ഠികസുത്തം

൭൦. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ കായദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം ഉപവാദകാ മിച്ഛാദിട്ഠികാ മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ. തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ.

“തം ഖോ പനാഹം, ഭിക്ഖവേ, നാഞ്ഞസ്സ സമണസ്സ വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ വാ സുത്വാ വദാമി. ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ കായദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം ഉപവാദകാ മിച്ഛാദിട്ഠികാ മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ. തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ. അപി ച, ഭിക്ഖവേ, യദേവ സാമം ഞാതം സാമം ദിട്ഠം സാമം വിദിതം തദേവാഹം വദാമി.

“ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ കായദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം ഉപവാദകാ മിച്ഛാദിട്ഠികാ മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ. തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“മിച്ഛാ മനം പണിധായ, മിച്ഛാ വാചഞ്ച ഭാസിയ [മിചാ വാചം അഭാസിയ (സബ്ബത്ഥ)];
മിച്ഛാ കമ്മാനി കത്വാന, കായേന ഇധ പുഗ്ഗലോ.

“അപ്പസ്സുതാപുഞ്ഞകരോ [അപ്പസ്സുതോപുഞ്ഞകരോ (സീ॰), അപ്പസ്സുതോ അപുഞ്ഞകരോ (സ്യാ॰ പീ॰)], അപ്പസ്മിം ഇധ ജീവിതേ;
കായസ്സ ഭേദാ ദുപ്പഞ്ഞോ, നിരയം സോപപജ്ജതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഠമം.

൨. സമ്മാദിട്ഠികസുത്തം

൭൧. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ കായസുചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീസുചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോസുചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം അനുപവാദകാ സമ്മാദിട്ഠികാ സമ്മാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ. തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപന്നാ.

“തം ഖോ പനാഹം, ഭിക്ഖവേ, നാഞ്ഞസ്സ സമണസ്സ വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ വാ സുത്വാ വദാമി. ദിട്ഠാ മയാ , ഭിക്ഖവേ, സത്താ കായസുചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീസുചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോസുചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം അനുപവാദകാ സമ്മാദിട്ഠികാ സമ്മാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ. തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപന്നാ. അപി ച, ഭിക്ഖവേ, യദേവ സാമം ഞാതം സാമം ദിട്ഠം സാമം വിദിതം തദേവാഹം വദാമി.

“ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ കായസുചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീസുചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോസുചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം അനുപവാദകാ സമ്മാദിട്ഠികാ സമ്മാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ. തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപന്നാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“സമ്മാ മനം പണിധായ, സമ്മാ വാചഞ്ച ഭാസിയ [സമ്മാ വാചം അഭാസിയ (സബ്ബത്ഥ)];
സമ്മാ കമ്മാനി കത്വാന, കായേന ഇധ പുഗ്ഗലോ.

“ബഹുസ്സുതോ പുഞ്ഞകരോ, അപ്പസ്മിം ഇധ ജീവിതേ;
കായസ്സ ഭേദാ സപ്പഞ്ഞോ, സഗ്ഗം സോ ഉപപജ്ജതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദുതിയം.

൩. നിസ്സരണിയസുത്തം

൭൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തിസ്സോ ഇമാ, ഭിക്ഖവേ, നിസ്സരണിയാ [നിസ്സാരണീയാ (അം॰ നി॰ ൫.൨൦൦)] ധാതുയോ. കതമാ തിസ്സോ? കാമാനമേതം നിസ്സരണം യദിദം നേക്ഖമ്മം, രൂപാനമേതം നിസ്സരണം യദിദം ആരുപ്പം, യം ഖോ പന കിഞ്ചി ഭൂതം സങ്ഖതം പടിച്ചസമുപ്പന്നം നിരോധോ തസ്സ നിസ്സരണം - ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തിസ്സോ നിസ്സരണിയാ ധാതുയോ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“കാമനിസ്സരണം ഞത്വാ, രൂപാനഞ്ച അതിക്കമം;
സബ്ബസങ്ഖാരസമഥം, ഫുസം ആതാപി സബ്ബദാ.

“സ വേ സമ്മദ്ദസോ ഭിക്ഖു, യതോ തത്ഥ വിമുച്ചതി;
അഭിഞ്ഞാവോസിതോ സന്തോ, സ വേ യോഗാതിഗോ മുനീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തതിയം.

൪. സന്തതരസുത്തം

൭൩. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“രൂപേഹി, ഭിക്ഖവേ, അരൂപാ [ആരുപ്പാ (സീ॰)] സന്തതരാ, അരൂപേഹി നിരോധോ സന്തതരോ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യേ ച രൂപൂപഗാ സത്താ, യേ ച അരൂപട്ഠായിനോ [ആരുപ്പട്ഠായിനോ (സീ॰)];
നിരോധം അപ്പജാനന്താ, ആഗന്താരോ പുനബ്ഭവം.

“യേ ച രൂപേ പരിഞ്ഞായ, അരൂപേസു അസണ്ഠിതാ;

നിരോധേ യേ വിമുച്ചന്തി, തേ ജനാ മച്ചുഹായിനോ.

“കായേന അമതം ധാതും, ഫുസയിത്വാ നിരൂപധിം;
ഉപധിപ്പടിനിസ്സഗ്ഗം, സച്ഛികത്വാ അനാസവോ;
ദേസേതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, അസോകം വിരജം പദ”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ചതുത്ഥം.

൫. പുത്തസുത്തം

൭൪. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, പുത്താ സന്തോ സംവിജ്ജമാനാ ലോകസ്മിം. കതമേ തയോ? അതിജാതോ, അനുജാതോ, അവജാതോതി.

“കഥഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, പുത്തോ അതിജാതോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, പുത്തസ്സ മാതാപിതരോ ഹോന്തി ന ബുദ്ധം സരണം ഗതാ, ന ധമ്മം സരണം ഗതാ, ന സങ്ഘം സരണം ഗതാ; പാണാതിപാതാ അപ്പടിവിരതാ, അദിന്നാദാനാ അപ്പടിവിരതാ, കാമേസുമിച്ഛാചാരാ അപ്പടിവിരതാ, മുസാവാദാ അപ്പടിവിരതാ, സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ അപ്പടിവിരതാ, ദുസ്സീലാ പാപധമ്മാ. പുത്തോ ച നേസം ഹോതി ബുദ്ധം സരണം ഗതോ, ധമ്മം സരണം ഗതോ, സങ്ഘം സരണം ഗതോ; പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ, അദിന്നാദാനാ പടിവിരതോ, കാമേസുമിച്ഛാചാരാ പടിവിരതോ, മുസാവാദാ പടിവിരതോ, സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ പടിവിരതോ, സീലവാ കല്യാണധമ്മോ. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പുത്തോ അതിജാതോ ഹോതി.

“കഥഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, പുത്തോ അനുജാതോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, പുത്തസ്സ മാതാപിതരോ ഹോന്തി ബുദ്ധം സരണം ഗതാ, ധമ്മം സരണം ഗതാ, സങ്ഘം സരണം ഗതാ; പാണാതിപാതാ പടിവിരതാ, അദിന്നാദാനാ പടിവിരതാ, കാമേസുമിച്ഛാചാരാ പടിവിരതാ, മുസാവാദാ പടിവിരതാ, സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ പടിവിരതാ, സീലവന്തോ കല്യാണധമ്മാ. പുത്തോപി നേസം ഹോതി ബുദ്ധം സരണം ഗതോ, ധമ്മം സരണം ഗതോ, സങ്ഘം സരണം ഗതോ; പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ, അദിന്നാദാനാ പടിവിരതോ, കാമേസുമിച്ഛാചാരാ പടിവിരതോ, മുസാവാദാ പടിവിരതോ, സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ പടിവിരതോ, സീലവാ കല്യാണധമ്മോ. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പുത്തോ അനുജാതോ ഹോതി.

“കഥഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, പുത്തോ അവജാതോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, പുത്തസ്സ മാതാപിതരോ ഹോന്തി ബുദ്ധം സരണം ഗതാ, ധമ്മം സരണം ഗതാ, സങ്ഘം സരണം ഗതാ; പാണാതിപാതാ പടിവിരതാ, അദിന്നാദാനാ പടിവിരതാ, കാമേസുമിച്ഛാചാരാ പടിവിരതാ, മുസാവാദാ പടിവിരതാ, സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ പടിവിരതാ, സീലവന്തോ കല്യാണധമ്മാ. പുത്തോ ച നേസം ഹോതി ന ബുദ്ധം സരണം ഗതോ, ന ധമ്മം സരണം ഗതോ, ന സങ്ഘം സരണം ഗതോ; പാണാതിപാതാ അപ്പടിവിരതോ, അദിന്നാദാനാ അപ്പടിവിരതോ, കാമേസുമിച്ഛാചാരാ അപ്പടിവിരതോ, മുസാവാദാ അപ്പടിവിരതോ, സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ അപ്പടിവിരതോ, ദുസ്സീലോ

പാപധമ്മോ. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പുത്തോ അവജാതോ ഹോതി. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ പുത്താ സന്തോ സംവിജ്ജമാനാ ലോകസ്മി''ന്തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''അതിജാതം അനുജാതം, പുത്തമിച്ഛന്തി പണ്ഡിതാ;
അവജാതം ന ഇച്ഛന്തി, യോ ഹോതി കുലഗന്ധനോ.

''ഏതേ ഖോ പുത്താ ലോകസ്മിം, യേ ഭവന്തി ഉപാസകാ;
സദ്ധാ സീലേന സമ്പന്നാ, വദഞ്ഞൂ വീതമച്ഛരാ;
ചന്ദോ അബ്ഭഘനാ മുത്തോ, പരിസാസു വിരോചരേ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഞ്ചമം.

൬. അവുട്ഠികസുത്തം

൭൫. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലാ സന്തോ സംവിജ്ജമാനാ ലോകസ്മിം. കതമേ തയോ? അവുട്ഠികസമോ , പദേസവസ്സീ, സബ്ബത്ഥാഭിവസ്സീ.

''കഥഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലോ അവുട്ഠികസമോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ പുഗ്ഗലോ സബ്ബേസഞ്ഞേവ ന ദാതാ ഹോതി, സമണബ്രാഹ്മണകപണദ്ധികവനിബ്ബകയാചകാനം [... വണിബ്ബകയാചകാനം (സീ॰)] അന്നം പാനം വത്ഥം യാനം മാലാഗന്ധവിലേപനം സേയ്യാവസഥപദീപേയ്യം. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലോ അവുട്ഠികസമോ ഹോതി.

''കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലോ പദേസവസ്സീ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ പുഗ്ഗലോ ഏകച്ചാനം ദാതാ (ഹോതി) [( ) നത്ഥി സ്യാമപോത്ഥകേ], ഏകച്ചാനം ന ദാതാ ഹോതി സമണബ്രാഹ്മണകപണദ്ധികവനിബ്ബകയാചകാനം അന്നം പാനം വത്ഥം യാനം മാലാഗന്ധവിലേപനം സേയ്യാവസഥപദീപേയ്യം. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലോ പദേസവസ്സീ ഹോതി.

''കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലോ സബ്ബത്ഥാഭിവസ്സീ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ പുഗ്ഗലോ സബ്ബേസംവ ദേതി, സമണബ്രാഹ്മണകപണദ്ധികവനിബ്ബകയാചകാനം അന്നം പാനം വത്ഥം യാനം മാലാഗന്ധവിലേപനം സേയ്യാവസഥപദീപേയ്യം. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലോ സബ്ബത്ഥാഭിവസ്സീ ഹോതി. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ പുഗ്ഗലാ സന്തോ സംവിജ്ജമാനാ ലോകസ്മി''ന്തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''ന സമണേ ന ബ്രാഹ്മണേ, ന കപണദ്ധികവനിബ്ബകേ;
ലദ്ധാന സംവിഭാജേതി, അന്നം പാനഞ്ച ഭോജനം;
തം വേ അവുട്ഠികസമോതി, ആഹു നം പുരിസാധമം.

''ഏകച്ചാനം ന ദദാതി, ഏകച്ചാനം പവേച്ഛതി;
തം വേ പദേസവസ്സീതി, ആഹു മേധാവിനോ ജനാ.

“സുഭിക്ഖവാചോ പുരിസോ, സബ്ബഭൂതാനുകമ്പകോ;
ആമോദമാനോ പകിരേതി, ദേഥ ദേഥാതി ഭാസതി.

“യഥാപി മേഘോ ഥനയിത്വാ, ഗജ്ജയിത്വാ പവസ്സതി;
ഥലം നിന്നഞ്ച പൂരേതി, അഭിസന്ദന്തോവ [അഭിസന്ദേന്തോവ (?)] വാരിനാ.

“ഏവമേവ ഇധേകച്ചോ, പുഗ്ഗലോ ഹോതി താദിസോ;
ധമ്മേന സംഹരിത്വാന, ഉട്ഠാനാധിഗതം ധനം;
തപ്പേതി അന്നപാനേന, സമ്മാ പത്തേ വനിബ്ബകേ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഛട്ഠം.

൭. സുഖപത്ഥനാസുത്തം

൭൬. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, സുഖാനി പത്ഥയമാനോ സീലം രക്ഖേയ്യ പണ്ഡിതോ. കതമാനി തീണി? പസംസാ മേ ആഗച്ഛതൂതി [ആഗച്ഛന്തൂതി (സ്യാ॰)] സീലം രക്ഖേയ്യ പണ്ഡിതോ, ഭോഗാ മേ ഉപ്പജ്ജന്തൂതി സീലം രക്ഖേയ്യ പണ്ഡിതോ, കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജിസ്സാമീതി സീലം രക്ഖേയ്യ പണ്ഡിതോ. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി സുഖാനി പത്ഥയമാനോ സീലം രക്ഖേയ്യ പണ്ഡിതോ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“സീലം രക്ഖേയ്യ മേധാവീ, പത്ഥയാനോ തയോ സുഖേ;
പസംസം വിത്തലാഭഞ്ച, പേച്ച സഗ്ഗേ പമോദനം.

“അകരോന്തോപി ചേ പാപം, കരോന്തമുപസേവതി;
സങ്കിയോ ഹോതി പാപസ്മിം, അവണ്ണോ ചസ്സ രൂഹതി.

“യാദിസം കുരുതേ മിത്തം, യാദിസം ചൂപസേവതി;
സ വേ താദിസകോ ഹോതി, സഹവാസോ ഹി [സഹവാസോപി (സീ॰ ക॰)] താദിസോ.

“സേവമാനോ സേവമാനം, സമ്ഫുട്ഠോ സമ്ഫുസം പരം;
സരോ ദിദ്ധോ കലാപംവ, അലിത്തമുപലിമ്പതി;
ഉപലേപഭയാ [ഉപലിമ്പഭയാ (ക॰)] ധീരോ, നേവ പാപസഖാ സിയാ.

“പൂതിമച്ഛം കുസഗ്ഗേന, യോ നരോ ഉപനയ്ഹതി;
കുസാപി പൂതി വായന്തി, ഏവം ബാലൂപസേവനാ.

“തഗരഞ്ച പലാസേന, യോ നരോ ഉപനയ്ഹതി;
പത്താപി സുരഭി വായന്തി, ഏവം ധീരൂപസേവനാ.

“തസ്മാ പത്തപുടസ്സേവ [പലാസപുടസ്സേവ (പീ॰ ക॰)], ഞത്വാ സമ്പാകമത്തനോ;

അസന്തേ നുപസേവേയ്യ, സന്തേ സേവേയ്യ പണ്ഡിതോ;
അസന്തോ നിരയം നേന്തി, സന്തോ പാപേന്തി സുഗ്ഗതി''ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. സത്തമം.

൮. ഭിദുരസുത്തം

൭൭. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''ഭിദുരായം [ഭിന്ദന്തായം (സ്യാ॰ പീ॰ ക॰)], ഭിക്ഖവേ, കായോ, വിഞ്ഞാണം വിരാഗധമ്മം, സബ്ബേ ഉപധീ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ വിപരിണാമധമ്മാ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''കായഞ്ച ഭിദുരം [ഭിന്ദന്തം (സ്യാ॰ പീ॰ ക॰)] ഞത്വാ, വിഞ്ഞാണഞ്ച
വിരാഗുനം [വിരാഗികം (ക॰ സീ॰), പഭങ്ഗുണം (സ്യാ॰)];
ഉപധീസു ഭയം ദിസ്വാ, ജാതിമരണമച്ചഗാ;
സമ്പത്വാ പരമം സന്തിം, കാലം കങ്ഖതി ഭാവിതത്തോ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. അട്ഠമം.

൯. ധാതുസോസംസന്ദനസുത്തം

൭൮. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''ധാതുസോ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദന്തി സമേന്തി. ഹീനാധിമുത്തികാ സത്താ ഹീനാധിമുത്തികേഹി സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദന്തി സമേന്തി, കല്യാണാധിമുത്തികാ സത്താ കല്യാണാധിമുത്തികേഹി സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദന്തി സമേന്തി.

''അതീതമ്പി, ഭിക്ഖവേ, അദ്ധാനം ധാതുസോവ സത്താ സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദിംസു സമിംസു. ഹീനാധിമുത്തികാ സത്താ ഹീനാധിമുത്തികേഹി സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദിംസു സമിംസു, കല്യാണാധിമുത്തികാ സത്താ കല്യാണാധിമുത്തികേഹി സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദിംസു സമിംസു.

''അനാഗതമ്പി , ഭിക്ഖവേ, അദ്ധാനം ധാതുസോവ സത്താ സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദിസ്സന്തി സമേസ്സന്തി. ഹീനാധിമുത്തികാ സത്താ ഹീനാധിമുത്തികേഹി സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദിസ്സന്തി സമേസ്സന്തി, കല്യാണാധിമുത്തികാ സത്താ കല്യാണാധിമുത്തികേഹി സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദിസ്സന്തി സമേസ്സന്തി.

''ഏതരഹിപി, ഭിക്ഖവേ, പച്ചുപ്പന്നം അദ്ധാനം ധാതുസോവ സത്താ സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദന്തി സമേന്തി. ഹീനാധിമുത്തികാ സത്താ ഹീനാധിമുത്തികേഹി സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദന്തി സമേന്തി, കല്യാണാധിമുത്തികാ സത്താ കല്യാണാധിമുത്തികേഹി സത്തേഹി സദ്ധിം സംസന്ദന്തി സമേന്തീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“സംസഗ്ഗാ വനഥോ ജാതോ, അസംസഗ്ഗേന ഛിജ്ജതി;
പരിത്തം ദാരുമാരുയ്ഹ, യഥാ സീദേ മഹണ്ണവേ.

“ഏവം കുസീതമാഗമ്മ, സാധുജീവീപി സീദതി;
തസ്മാ തം പരിവജ്ജേയ്യ, കുസീതം ഹീനവീരിയം.

“പവിവിത്തേഹി അരിയേഹി, പഹിതത്തേഹി ഝായിഭി;
നിച്ചം ആരദ്ധവീരിയേഹി, പണ്ഡിതേഹി സഹാവസേ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. നവമം.

൧൦. പരിഹാനസുത്തം

൭൯. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സേഖസ്സ ഭിക്ഖുനോ പരിഹാനായ സംവത്തന്തി. കതമേ തയോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, സേഖോ ഭിക്ഖു കമ്മാരാമോ ഹോതി, കമ്മരതോ, കമ്മാരാമതമനുയുത്തോ; ഭസ്സാരാമോ ഹോതി, ഭസ്സരതോ, ഭസ്സാരാമതമനുയുത്തോ; നിദ്ദാരാമോ ഹോതി, നിദ്ദാരതോ, നിദ്ദാരാമതമനുയുത്തോ. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ ധമ്മാ സേഖസ്സ ഭിക്ഖുനോ പരിഹാനായ സംവത്തന്തി.

“തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സേഖസ്സ ഭിക്ഖുനോ അപരിഹാനായ സംവത്തന്തി. കതമേ തയോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, സേഖോ ഭിക്ഖു ന കമ്മാരാമോ ഹോതി, ന കമ്മരതോ, ന കമ്മാരാമതമനുയുത്തോ; ന ഭസ്സാരാമോ ഹോതി, ന ഭസ്സരതോ, ന ഭസ്സാരാമതമനുയുത്തോ; ന നിദ്ദാരാമോ ഹോതി, ന നിദ്ദാരതോ , ന നിദ്ദാരാമതമനുയുത്തോ. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ ധമ്മാ സേഖസ്സ ഭിക്ഖുനോ അപരിഹാനായ സംവത്തന്തീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“കമ്മാരാമോ ഭസ്സാരാമോ [ഭസ്സരതോ (സബ്ബത്ഥ)], നിദ്ദാരാമോ ച ഉദ്ധതോ;
അഭബ്ബോ താദിസോ ഭിക്ഖു, ഫുട്ഠും സമ്ബോധിമുത്തമം.

“തസ്മാ ഹി അപ്പകിച്ചസ്സ, അപ്പമിദ്ധോ അനുദ്ധതോ;
ഭബ്ബോ സോ താദിസോ ഭിക്ഖു, ഫുട്ഠും സമ്ബോധിമുത്തമ”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദസമം.

തതിയോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

ദ്വേ ദിട്ഠീ നിസ്സരണം രൂപം, പുത്തോ അവുട്ഠികേന ച;
സുഖാ ച ഭിദുരോ [ഭിന്ദനാ (സബ്ബത്ഥ)] ധാതു, പരിഹാനേന തേ ദസാതി.

൪. ചതുത്ഥവഗ്ഗോ

៣. വിതക്കസുത്തം

៣០. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, അകുസലവിതക്കാ. കതമേ തയോ? അനവഞ്ഞത്തിപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ, ലാഭസക്കാരസിലോകപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ, പരാനുദ്ദയതാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ അകുസലവിതക്കാ”തി . ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“അനവഞ്ഞത്തിസംയുത്തോ, ലാഭസക്കാരഗാരവോ;
സഹനന്ദീ അമച്ചേഹി, ആരാ സംയോജനക്ഖയാ.

“യോ ച പുത്തപസും ഹിത്വാ, വിവാഹേ സംഹരാനി [സങ്ഗഹാനി (ക॰ സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] ച;
ഭബ്ബോ സോ താദിസോ ഭിക്ഖു, ഫുട്ഠും സമ്ബോധിമുത്തമ”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഠമം.

៤. സക്കാരസുത്തം

៣១. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ സക്കാരേന അഭിഭൂതാ, പരിയാദിന്നചിത്താ, കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ.

“ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അസക്കാരേന അഭിഭൂതാ, പരിയാദിന്നചിത്താ, കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ.

“ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ സക്കാരേന ച അസക്കാരേന ച തദുഭയേന അഭിഭൂതാ, പരിയാദിന്നചിത്താ, കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ.

“തം ഖോ പനാഹം, ഭിക്ഖവേ, നാഞ്ഞസ്സ സമണസ്സ വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ വാ സുത്വാ വദാമി; ( ) [(ദിട്ഠാ മയാ ഭിക്ഖവേ സത്താ സക്കാരേന അഭിഭൂതാ. ... പേ॰... അസക്കാരേന അഭിഭൂതാ ...പേ॰... സക്കാരേന ച അസക്കാരേന ച തദുഭയേന അഭിഭൂതാ പരിയാദിന്നചിത്താ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ.) (സ്യാ॰) പുരിമവഗ്ഗേ മിച്ഛാദിട്ഠികസമ്മാദിട്ഠികസുത്തേഹി പന സമേതി, അന്വയബ്യതിരേകവാക്യാനം പന അനന്തരിതത്താ പാസംസതരാ.)] അപി ച, ഭിക്ഖവേ, യദേവ മേ സാമം ഞാതം സാമം ദിട്ഠം സാമം വിദിതം തമേവാഹം വദാമി.

“ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ സക്കാരേന അഭിഭൂതാ, പരിയാദിന്നചിത്താ, കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം

വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ.

“ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അസക്കാരേന അഭിഭൂതാ, പരിയാദിന്നചിത്താ, കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ.

“ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ സക്കാരേന ച അസക്കാരേന ച തദുഭയേന അഭിഭൂതാ, പരിയാദിന്നചിത്താ, കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യസ്സ സക്കരിയമാനസ്സ, അസക്കാരേന ചൂഭയം;
സമാധി ന വികമ്പതി, അപ്പമാദവിഹാരിനോ [അപ്പമാണവിഹാരിനോ (സീ॰ അട്ഠ॰)].

“തം ഝായിനം സാതതികം, സുഖുമം ദിട്ഠിവിപസ്സകം ;
ഉപാദാനക്ഖയാരാമം, ആഹു സപ്പുരിസോ ഇതീ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദുതിയം.

൩. ദേവസദ്ദസുത്തം

൮൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, ദേവേസു ദേവസദ്ദാ നിച്ഛരന്തി സമയാ സമയം ഉപാദായ. കതമേ തയോ? യസ്മിം, ഭിക്ഖവേ, സമയേ അരിയസാവകോ കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ കാസായാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദേത്വാ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജ്ജായ ചേതേതി, തസ്മിം സമയേ [തസ്മിം ഭിക്ഖവേ സമയേ (പീ॰ ക॰)] ദേവേസു ദേവസദ്ദോ നിച്ഛരതി - ‘ഏസോ അരിയസാവകോ മാരേന സദ്ധിം സങ്ഗാമായ ചേതേതീ’തി. അയം, ഭിക്ഖവേ, പഠമോ ദേവേസു ദേവസദ്ദോ നിച്ഛരതി സമയാ സമയം ഉപാദായ.

“പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, യസ്മിം സമയേ അരിയസാവകോ സത്തന്നം ബോധിപക്ഖിയാനം ധമ്മാനം ഭാവനാനുയോഗമനുയുത്തോ വിഹരതി, തസ്മിം സമയേ ദേവേസു ദേവസദ്ദോ നിച്ഛരതി - ‘ഏസോ അരിയസാവകോ മാരേന സദ്ധിം സങ്ഗാമേതീ’തി. അയം, ഭിക്ഖവേ, ദുതിയോ ദേവേസു ദേവസദ്ദോ നിച്ഛരതി സമയാ സമയം ഉപാദായ.

“പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, യസ്മിം സമയേ അരിയസാവകോ ആസവാനം ഖയാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, തസ്മിം സമയേ ദേവേസു ദേവസദ്ദോ നിച്ഛരതി - ‘ഏസോ അരിയസാവകോ വിജിതസങ്ഗാമോ തമേവ സങ്ഗാമസീസം അഭിവിജിയ അജ്ഝാവസതീ’തി. അയം, ഭിക്ഖവേ, തതിയോ ദേവേസു ദേവസദ്ദോ നിച്ഛരതി സമയാ സമയം ഉപാദായ. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ ദേവേസു ദേവസദ്ദാ നിച്ഛരന്തി സമയാ സമയം ഉപാദായാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“ദിസ്വാ വിജിതസങ്ഗാമം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാവകം;
ദേവതാപി നമസ്സന്തി, മഹന്തം വീതസാരദം.

“നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, യോ ത്വം ദുജ്ജയമജ്ഝഭൂ;
ജേത്വാന മച്ചുനോ സേനം, വിമോക്ഖേന അനാവരം.

“ഇതി ഹേതം നമസ്സന്തി, ദേവതാ പത്തമാനസം;
തഞ്ഹി തസ്സ ന പസ്സന്തി, യേന മച്ചുവസം വജേ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തതിയം.

൪. പഞ്ചപുബ്ബനിമിത്തസുത്തം

൮൩. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“യദാ, ഭിക്ഖവേ, ദേവോ ദേവകായാ ചവനധമ്മോ ഹോതി, പഞ്ചസ്സ പുബ്ബനിമിത്താനി പാതുഭവന്തി - മാലാ മിലായന്തി, വത്ഥാനി കിലിസ്സന്തി, കച്ഛേഹി സേദാ മുച്ചന്തി, കായേ ദുബ്ബണ്ണിയം ഓക്കമതി, സകേ ദേവോ ദേവാസനേ നാഭിരമതീതി. തമേനം, ഭിക്ഖവേ, ദേവാ ‘ചവനധമ്മോ അയം ദേവപുത്തോ’തി ഇതി വിദിത്വാ തീഹി വാചാഹി അനുമോദേന്തി [അനുമോദന്തി (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] - ‘ഇതോ, ഭോ, സുഗതിം ഗച്ഛ, സുഗതിം ഗന്ത്വാ സുലദ്ധലാഭം ലഭ, സുലദ്ധലാഭം ലഭിത്വാ സുപ്പതിട്ഠിതോ ഭവാഹീ’”തി.

ഏവം വുത്തേ, അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ഭഗവന്തം ഏതദവോച - “കിന്നു ഖോ, ഭന്തേ, ദേവാനം സുഗതിഗമനസങ്ഖാതം; കിഞ്ച, ഭന്തേ, ദേവാനം സുലദ്ധലാഭസങ്ഖാതം ; കിം പന, ഭന്തേ, ദേവാനം സുപ്പതിട്ഠിതസങ്ഖാത”ന്തി?

“മനുസ്സത്തം ഖോ, ഭിക്ഖു [ഭിക്ഖവേ (സ്യാ॰ പീ॰)], ദേവാനം സുഗതിഗമനസങ്ഖാതം; യം മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ തഥാഗതപ്പവേദിതേ ധമ്മവിനയേ സദ്ധം പടിലഭതി. ഇദം ഖോ, ഭിക്ഖു [ഭിക്ഖവേ (സ്യാ॰ പീ॰)], ദേവാനം സുലദ്ധലാഭസങ്ഖാതം; സാ ഖോ പനസ്സ സദ്ധാ നിവിട്ഠാ ഹോതി മൂലജാതാ പതിട്ഠിതാ ദള്ഹാ അസംഹാരിയാ സമണേന വാ ബ്രാഹ്മണേന വാ ദേവേന വാ മാരേന വാ ബ്രഹ്മുനാ വാ കേനചി വാ ലോകസ്മിം. ഇദം ഖോ, ഭിക്ഖു [ഭിക്ഖവേ (സ്യാ॰ പീ॰)], ദേവാനം സുപ്പതിട്ഠിതസങ്ഖാത”ന്തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യദാ ദേവോ ദേവകായാ, ചവതി ആയുസങ്ഖയാ;
തയോ സദ്ദാ നിച്ഛരന്തി, ദേവാനം അനുമോദതം.

“‘ഇതോ ഭോ സുഗതിം ഗച്ഛ, മനുസ്സാനം സഹബ്യതം;
മനുസ്സഭൂതോ സദ്ധമ്മേ, ലഭ സദ്ധം അനുത്തരം.

“‘സാ തേ സദ്ധാ നിവിട്ഠസ്സ, മൂലജാതാ പതിട്ഠിതാ;
യാവജീവം അസംഹീരാ, സദ്ധമ്മേ സുപ്പവേദിതേ.

“‘കായദുച്ചരിതം ഹിത്വാ, വചീദുച്ചരിതാനി ച;
മനോദുച്ചരിതം ഹിത്വാ, യഞ്ചഞ്ഞം ദോസസഞ്ഹിതം.

‘‘‘കായേന കുസലം കത്വാ, വാചായ കുസലം ബഹും;
മനസാ കുസലം കത്വാ, അപ്പമാണം നിരൂപധിം.

‘‘‘തതോ ഓപധികം പുഞ്ഞം, കത്വാ ദാനേന തം ബഹും;
അഞ്ഞേപി മച്ചേ സദ്ധമ്മേ, ബ്രഹ്മചരിയേ നിവേസയ’ [നിവേസയേ (സീ॰ സ്യാ॰)].

‘‘ഇമായ അനുകമ്പായ, ദേവാ ദേവം യദാ വിദൂ;
ചവന്തം അനുമോദേന്തി, ഏഹി ദേവ പുനപ്പുന’’ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ചതുത്ഥം.

๖. ബഹുജനഹിതസുത്തം

൮൪. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘തയോമേ പുഗ്ഗലാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജന്തി ബഹുജനഹിതായ ബഹുജനസുഖായ ലോകാനുകമ്പായ അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ദേവമനുസ്സാനം. കതമേ തയോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതി അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ സുഗതോ ലോകവിദൂ അനുത്തരോ പുരിസദമ്മസാരഥി സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാനം ബുദ്ധോ ഭഗവാ. സോ ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണം സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം, കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതി. അയം, ഭിക്ഖവേ, പഠമോ പുഗ്ഗലോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതി ബഹുജനഹിതായ ബഹുജനസുഖായ ലോകാനുകമ്പായ അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ദേവമനുസ്സാനം.

‘‘പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, തസ്സേവ സത്ഥു [സത്ഥുനോ (സ്യാ॰)] സാവകോ അരഹം ഹോതി ഖീണാസവോ വുസിതവാ കതകരണീയോ ഓഹിതഭാരോ അനുപ്പത്തസദത്ഥോ പരിക്ഖീണഭവസംയോജനോ സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോ. സോ ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണം സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം, കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതി. അയം, ഭിക്ഖവേ, ദുതിയോ പുഗ്ഗലോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതി ബഹുജനഹിതായ ബഹുജനസുഖായ ലോകാനുകമ്പായ അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ദേവമനുസ്സാനം.

‘‘പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, തസ്സേവ സത്ഥു സാവകോ സേഖോ ഹോതി പാടിപദോ ബഹുസ്സുതോ സീലവതൂപപന്നോ. സോപി [സോ (?)] ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണം സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം, കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതി. അയം, ഭിക്ഖവേ, തതിയോ പുഗ്ഗലോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതി ബഹുജനഹിതായ ബഹുജനസുഖായ ലോകാനുകമ്പായ അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ദേവമനുസ്സാനം. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ പുഗ്ഗലാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജന്തി ബഹുജനഹിതായ ബഹുജനസുഖായ ലോകാനുകമ്പായ അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ദേവമനുസ്സാന’’ന്തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘സത്ഥാ ഹി ലോകേ പഠമോ മഹേസി, തസ്സന്വയോ സാവകോ ഭാവിതത്തോ;
അഥാപരോ പാടിപദോപി സേഖോ, ബഹുസ്സുതോ സീലവതൂപപന്നോ.

‘‘ഏതേ തയോ ദേവമനുസ്സസേട്ഠാ, പഭങ്കരാ ധമ്മമുദീരയന്താ;
അപാപുരന്തി [അപാപുരേന്തി (ക॰)] അമതസ്സ ദ്വാരം, യോഗാ പമോചേന്തി [യാഗാ പമുച്ചന്തി (സീ॰), യോഗാ മോചന്തി (സ്യാ॰)] ഹുജ്ജനം തേ.

‘‘യേ സത്ഥവാഹേന അനുത്തരേന, സുദേസിതം മഗ്ഗമനുക്കമന്തി [മഗ്ഗമനുഗ്ഗമന്തി (സീ॰ ക॰)];
ഇധേവ ദുക്ഖസ്സ കരോന്തി അന്തം, യേ അപ്പമത്താ സുഗതസ്സ സാസനേ’’തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഞ്ചമം.

൬. അസുഭാനുപസ്സീസുത്തം

൮൫. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘അസുഭാനുപസ്സീ, ഭിക്ഖവേ, കായസ്മിം വിഹരഥ; ആനാപാനസ്സതി ച വോ അജ്ഝത്തം പരിമുഖം സൂപട്ഠിതാ ഹോതു; സബ്ബസങ്ഖാരേസു അനിച്ചാനുപസ്സിനോ വിഹരഥ. അസുഭാനുപസ്സീനം, ഭിക്ഖവേ, കായസ്മിം വിഹരതം യോ സുഭായ ധാതുയാ രാഗാനുസയോ സോ പഹീയതി [പഹിയ്യതി (ക॰)]. ആനാപാനസ്സതിയാ അജ്ഝത്തം പരിമുഖം സൂപട്ഠിതിതായ യേ ബാഹിരാ വിതക്കാസയാ വിഘാതപക്ഖികാ, തേ ന ഹോന്തി. സബ്ബസങ്ഖാരേസു അനിച്ചാനുപസ്സീനം വിഹരതം യാ അവിജ്ജാ സാ പഹീയതി, യാ വിജ്ജാ സാ ഉപ്പജ്ജതീ’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘അസുഭാനുപസ്സീ കായസ്മിം, ആനാപാനേ പടിസ്സതോ;
സബ്ബസങ്ഖാരസമഥം, പസ്സം ആതാപി സബ്ബദാ.

‘‘സ വേ സമ്മദ്ദസോ ഭിക്ഖു, യതോ തത്ഥ വിമുച്ചതി;
അഭിഞ്ഞാവോസിതോ സന്തോ, സ വേ യോഗാതിഗോ മുനീ’’തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഛട്ഠം.

൭. ധമ്മാനുധമ്മപടിപന്നസുത്തം

൮൬. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘ധമ്മാനുധമ്മപടിപന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ അയമനുധമ്മോ ഹോതി വേയ്യാകരണായ - ധമ്മാനുധമ്മപടിപന്നോയന്തി ഭാസമാനോ ധമ്മഞ്ഞേവ ഭാസതി നോ അധമ്മം, വിതക്കയമാനോ വാ ധമ്മവിതക്കഞ്ഞേവ വിതക്കേതി നോ അധമ്മവിതക്കം, തദുഭയം വാ പന അഭിനിവേജ്ജേത്വാ ഉപേക്ഖകോ

വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

> ''ധമ്മാരാമോ ധമ്മരതോ, ധമ്മം അനുവിചിന്തയം;
> ധമ്മം അനുസ്സരം ഭിക്ഖു, സദ്ധമ്മാ ന പരിഹായതി.
>
> ''ചരം വാ യദി വാ തിട്ഠം, നിസിന്നോ ഉദ വാ സയം;
> അജ്ഝത്തം സമയം ചിത്തം, സന്തിമേവാധിഗച്ഛതീ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. സത്തമം.

൮. അന്ധകരണസുത്തം

൮൭. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''തയോമേ , ഭിക്ഖവേ, അകുസലവിതക്കാ അന്ധകരണാ അചക്ഖുകരണാ അഞ്ഞാണകരണാ പഞ്ഞാനിരോധികാ വിഘാതപക്ഖികാ അനിബ്ബാനസംവത്തനികാ . കതമേ തയോ? കാമവിതക്കോ, ഭിക്ഖവേ, അന്ധകരണോ അചക്ഖുകരണോ അഞ്ഞാണകരണോ പഞ്ഞാനിരോധികോ വിഘാതപക്ഖികോ അനിബ്ബാനസംവത്തനികോ. ബ്യാപാദവിതക്കോ, ഭിക്ഖവേ, അന്ധകരണോ അചക്ഖുകരണോ അഞ്ഞാണകരണോ പഞ്ഞാനിരോധികോ വിഘാതപക്ഖികോ അനിബ്ബാനസംവത്തനികോ. വിഹിംസാവിതക്കോ, ഭിക്ഖവേ, അന്ധകരണോ അചക്ഖുകരണോ അഞ്ഞാണകരണോ പഞ്ഞാനിരോധികോ വിഘാതപക്ഖികോ അനിബ്ബാനസംവത്തനികോ. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ അകുസലവിതക്കാ അന്ധകരണാ അചക്ഖുകരണാ അഞ്ഞാണകരണാ പഞ്ഞാനിരോധികാ വിഘാതപക്ഖികാ അനിബ്ബാനസംവത്തനികാ.

''തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, കുസലവിതക്കാ അനന്ധകരണാ ചക്ഖുകരണാ ഞാണകരണാ പഞ്ഞാവുദ്ധികാ അവിഘാതപക്ഖികാ നിബ്ബാനസംവത്തനികാ. കതമേ തയോ? നേക്ഖമ്മവിതക്കോ, ഭിക്ഖവേ, അനന്ധകരണോ ചക്ഖുകരണോ ഞാണകരണോ പഞ്ഞാവുദ്ധികോ അവിഘാതപക്ഖികോ നിബ്ബാനസംവത്തനികോ. അബ്യാപാദവിതക്കോ, ഭിക്ഖവേ, അനന്ധകരണോ ചക്ഖുകരണോ ഞാണകരണോ പഞ്ഞാവുദ്ധികോ അവിഘാതപക്ഖികോ നിബ്ബാനസംവത്തനികോ. അവിഹിംസാവിതക്കോ, ഭിക്ഖവേ, അനന്ധകരണോ ചക്ഖുകരണോ ഞാണകരണോ പഞ്ഞാവുദ്ധികോ അവിഘാതപക്ഖികോ നിബ്ബാനസംവത്തനികോ. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ കുസലവിതക്കാ അനന്ധകരണാ ചക്ഖുകരണാ ഞാണകരണാ പഞ്ഞാവുദ്ധികാ അവിഘാതപക്ഖികാ നിബ്ബാനസംവത്തനികാ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

> ''തയോ വിതക്കേ കുസലേ വിതക്കയേ, തയോ പന അകുസലേ നിരാകരേ;
> സ വേ വിതക്കാനി വിചാരിതാനി, സമേതി വുട്ഠീവ രജം സമൂഹതം;
> സ വേ വിതക്കൂപസമേന ചേതസാ, ഇധേവ സോ സന്തിപദം സമജ്ഝഗാ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. അട്ഠമം.

൯. അന്തരാമലസുത്തം

൮൮. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, അന്തരാമലാ അന്തരാഅമിത്താ അന്തരാസപത്താ അന്തരാവധകാ അന്തരാപച്ചത്ഥികാ. കതമേ തയോ? ലോഭോ, ഭിക്ഖവേ, അന്തരാമലോ അന്തരാഅമിത്തോ അന്തരാസപത്തോ അന്തരാവധകോ അന്തരാപച്ചത്ഥികോ. ദോസോ, ഭിക്ഖവേ, അന്തരാമലോ അന്തരാഅമിത്തോ അന്തരാസപത്തോ അന്തരാവധകോ അന്തരാപച്ചത്ഥികോ. മോഹോ, ഭിക്ഖവേ, അന്തരാമലോ അന്തരാഅമിത്തോ അന്തരാസപത്തോ അന്തരാവധകോ അന്തരാപച്ചത്ഥികോ. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ അന്തരാമലാ അന്തരാഅമിത്താ അന്തരാസപത്താ അന്തരാവധകാ അന്തരാപച്ചത്ഥികാ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''അനത്ഥജനനോ ലോഭോ, ലോഭോ ചിത്തപ്പകോപനോ;
ഭയമന്തരതോ ജാതം, തം ജനോ നാവബുജ്ഝതി.

''ലുദ്ധോ അത്ഥം ന ജാനാതി, ലുദ്ധോ ധമ്മം ന പസ്സതി;
അന്ധതമം [അന്ധം തമം (സീ॰)] തദാ ഹോതി, യം ലോഭോ സഹതേ നരം.

''യോ ച ലോഭം പഹന്ത്വാന, ലോഭനേയ്യേ ന ലുബ്ഭതി;
ലോഭോ പഹീയതേ തമ്ഹാ, ഉദബിന്ദൂവ പോക്ഖരാ.

''അനത്ഥജനനോ ദോസോ, ദോസോ ചിത്തപ്പകോപനോ;
ഭയമന്തരതോ ജാതം, തം ജനോ നാവബുജ്ഝതി.

''ദുട്ഠോ അത്ഥം ന ജാനാതി, ദുട്ഠോ ധമ്മം ന പസ്സതി;
അന്ധതമം തദാ ഹോതി, യം ദോസോ സഹതേ നരം.

''യോ ച ദോസം പഹന്ത്വാന, ദോസനേയ്യേ ന ദുസ്സതി;
ദോസോ പഹീയതേ തമ്ഹാ, താലപക്കംവ ബന്ധനാ.

''അനത്ഥജനനോ മോഹോ, മോഹോ ചിത്തപ്പകോപനോ;
ഭയമന്തരതോ ജാതം, തം ജനോ നാവബുജ്ഝതി.

''മൂള്ഹോ അത്ഥം ന ജാനാതി, മൂള്ഹോ ധമ്മം ന പസ്സതി;
അന്ധതമം തദാ ഹോതി, യം മോഹോ സഹതേ നരം.

''യോ ച മോഹം പഹന്ത്വാന, മോഹനേയ്യേ ന മുയ്ഹതി;
മോഹം വിഹന്തി സോ സബ്ബം, ആദിച്ചോവുദയം തമ''ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. നവമം.

൧൦. ദേവദത്തസുത്തം

൮൯. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘തീഹി, ഭിക്ഖവേ, അസദ്ധമ്മേഹി അഭിഭൂതോ പരിയാദിന്നചിത്തോ ദേവദത്തോ ആപായികോ നേരയികോ കപ്പട്ഠോ അതേകിച്ഛോ. കതമേഹി തീഹി? പാപിച്ഛതായ, ഭിക്ഖവേ, അഭിഭൂതോ പരിയാദിന്നചിത്തോ ദേവദത്തോ ആപായികോ നേരയികോ കപ്പട്ഠോ അതേകിച്ഛോ. പാപമിത്തതായ, ഭിക്ഖവേ, അഭിഭൂതോ പരിയാദിന്നചിത്തോ ദേവദത്തോ ആപായികോ നേരയികോ കപ്പട്ഠോ അതേകിച്ഛോ. സതി ഖോ പന ഉത്തരികരണീയേ [ഉത്തരിം കരണീയേ (സ്യാ॰)] ഓരമത്തകേന വിസേസാധിഗമേന [വിസേസാധിഗമേന ച (സ്യാ॰ പീ॰)] അന്തരാ വോസാനം ആപാദി. ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീഹി അസദ്ധമ്മേഹി അഭിഭൂതോ പരിയാദിന്നചിത്തോ ദേവദത്തോ ആപായികോ നേരയികോ കപ്പട്ഠോ അതേകിച്ഛോ’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘മാ ജാതു കോചി ലോകസ്മിം, പാപിച്ഛോ ഉദപജ്ജഥ;
തദമിനാപി ജാനാഥ, പാപിച്ഛാനം യഥാ ഗതി.

‘‘പണ്ഡിതോതി സമഞ്ഞാതോ, ഭാവിതത്തോതി സമ്മതോ;
ജലംവ യസസാ അട്ഠാ, ദേവദത്തോതി വിസ്സുതോ [മേ സുതം (പാളിയം)].

‘‘സോ പമാണമനുചിണ്ണോ [പമാദമനുചിണ്ണോ (ക॰ സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰), സമാനമനുചിണ്ണോ (അട്ഠ॰)], ആസജ്ജ നം തഥാഗതം;
അവീചിനിരയം പത്തോ, ചതുദ്വാരം ഭയാനകം.

‘‘അദുട്ഠസ്സ ഹി യോ ദുബ്ഭേ, പാപകമ്മം അകുബ്ബതോ;
തമേവ പാപം ഫുസതി [ഫുസ്സേതി (സ്യാ॰)], ദുട്ഠചിത്തം അനാദരം.

‘‘സമുദ്ദം വിസകുമ്ഭേന, യോ മഞ്ഞേയ്യ പദൂസിതും;
ന സോ തേന പദൂസേയ്യ, ഭേസ്മാ ഹി ഉദധി മഹാ.

‘‘ഏവമേവ [ഏവമേതം (സ്യാ॰)] തഥാഗതം, യോ വാദേന വിഹിംസതി;
സമ്മഗ്ഗതം [സമഗ്ഗതം (സീ॰ ക॰)] സന്തചിത്തം, വാദോ തമ്ഹി ന രൂഹതി.

‘‘താദിസം മിത്തം കുബ്ബേഥ, തഞ്ച സേവേയ്യ പണ്ഡിതോ;
യസ്സ മഗ്ഗാനുഗോ ഭിക്ഖു, ഖയം ദുക്ഖസ്സ പാപുണേ’’തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദസമം.

ചതുത്ഥോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

വിതക്കാസക്കാരസദ്ദ, ചവനലോകേ അസുഭം;
ധമ്മഅന്ധകാരമലം, ദേവദത്തേന തേ ദസാതി.

൫. പഞ്ചമവഗ്ഗോ

൧. അഗ്ഗപ്പസാദസുത്തം

൯൦. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, അഗ്ഗപ്പസാദാ. കതമേ തയോ? യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ ദ്വിപദാ വാ ചതുപ്പദാ വാ ബഹുപ്പദാ [ബഹുപദാ (ക॰)] വാ രൂപിനോ വാ അരൂപിനോ വാ സഞ്ഞിനോ വാ അസഞ്ഞിനോ വാ നേവസഞ്ഞിനാസഞ്ഞിനോ വാ, തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ . യേ, ഭിക്ഖവേ, ബുദ്ധേ പസന്നാ, അഗ്ഗേ തേ പസന്നാ. അഗ്ഗേ ഖോ പന പസന്നാനം അഗ്ഗോ വിപാകോ ഹോതി.

"യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ വാ അസങ്ഖതാ വാ, വിരാഗോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി, യദിദം മദനിമ്മദനോ പിപാസവിനയോ ആലയസമുഗ്ഘാതോ വട്ടുപച്ഛേദോ തണ്ഹക്ഖയോ വിരാഗോ നിരോധോ നിബ്ബാനം. യേ, ഭിക്ഖവേ, വിരാഗേ ധമ്മേ പസന്നാ, അഗ്ഗേ തേ പസന്നാ. അഗ്ഗേ ഖോ പന പസന്നാനം അഗ്ഗോ വിപാകോ ഹോതി.

"യാവതാ , ഭിക്ഖവേ, സങ്ഘാ വാ ഗണാ വാ, തഥാഗതസാവകസങ്ഘോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി, യദിദം ചത്താരി പുരിസയുഗാനി അട്ഠ പുരിസപുഗ്ഗലാ എസ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ ആഹുനേയ്യോ പാഹുനേയ്യോ ദക്ഖിണേയ്യോ അഞ്ജലികരണീയോ അനുത്തരം പുഞ്ഞക്ഖേത്തം ലോകസ്സ. യേ, ഭിക്ഖവേ, സങ്ഘേ പസന്നാ, അഗ്ഗേ തേ പസന്നാ. അഗ്ഗേ ഖോ പന പസന്നാനം അഗ്ഗോ വിപാകോ ഹോതി. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ അഗ്ഗപ്പസാദാ"തി. എതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"അഗ്ഗതോ വേ പസന്നാനം, അഗ്ഗം ധമ്മം വിജാനതം;
അഗ്ഗേ ബുദ്ധേ പസന്നാനം, ദക്ഖിണേയ്യേ അനുത്തരേ.

"അഗ്ഗേ ധമ്മേ പസന്നാനം, വിരാഗൂപസമേ സുഖേ;
അഗ്ഗേ സങ്ഘേ പസന്നാനം, പുഞ്ഞക്ഖേത്തേ അനുത്തരേ.

"അഗ്ഗസ്മിം ദാനം ദദതം, അഗ്ഗം പുഞ്ഞം പവഡ്ഢതി;
അഗ്ഗം ആയു ച വണ്ണോ ച, യസോ കിത്തി സുഖം ബലം.

"അഗ്ഗസ്സ ദാതാ മേധാവീ, അഗ്ഗധമ്മസമാഹിതോ;
ദേവഭൂതോ മനുസ്സോ വാ, അഗ്ഗപ്പത്തോ പമോദതീ"തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഠമം.

൨. ജീവികസുത്തം

൯൧. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"അന്തമിദം, ഭിക്ഖവേ, ജീവികാനം യദിദം പിണ്ഡോല്യം. അഭിസാപോയം [അഭിസാപായം (സീ॰), അഭിലാപായം (സ്യാ॰ പീ॰), അഭിസപായം (ക॰)],

ഭിക്ഖവേ, ലോകസ്മിം - 'പിണ്ഡോലോ വിചരസി പത്തപാണീ'തി. തഞ്ച ഖോ ഏതം, ഭിക്ഖവേ, കുലപുത്താ ഉപേന്തി അത്ഥവസികാ, അത്ഥവസം പടിച്ച; നേവ രാജാഭിനീതാ, ന ചോരാഭിനീതാ, ന ഇണട്ടാ, ന ഭയട്ടാ, ന ആജീവികാപകതാ. അപി ച ഖോ 'ഓതിണ്ണമ്ഹാ ജാതിയാ ജരായ മരണേന സോകേഹി പരിദേവേഹി ദുക്ഖേഹി ദോമനസ്സേഹി ഉപായാസേഹി ദുക്ഖോതിണ്ണാ ദുക്ഖപരേതാ , അപ്പേവ നാമ ഇമസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ അന്തകിരിയാ പഞ്ഞായേഥാ'തി. ഏവം പബ്ബജിതോ ചായം, ഭിക്ഖവേ, കുലപുത്തോ സോ ച ഹോതി അഭിജ്ഝാലു കാമേസു തിബ്ബസാരാഗോ, ബ്യാപന്നചിത്തോ പദുട്ഠമനസങ്കപ്പോ, മുട്ഠസ്സതി അസമ്പജാനോ അസമാഹിതോ വിബ്ഭന്തചിത്തോ പാകതിന്ദ്രിയോ. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ഛവാലാതം ഉഭതോപദിത്തം മജ്ഝേ ഗൂഥഗതം നേവ ഗാമേ കട്ഠത്ഥം ഫരതി ന അരഞ്ഞേ; തഥൂപമാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഇമം പുഗ്ഗലം വദാമി ഗിഹിഭോഗാ പരിഹീനോ സാമഞ്ഞത്ഥഞ്ച ന പരിപൂരേതീ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"ഗിഹിഭോഗാ പരിഹീനോ, സാമഞ്ഞത്ഥഞ്ച ദുബ്ഭഗോ;
പരിധംസമാനോ പകിരേതി, ഛവാലാതംവ നസ്സതി.

"കാസാവകണ്ഠാ ബഹവോ, പാപധമ്മാ അസഞ്ഞതാ;
പാപാ പാപേഹി കമ്മേഹി, നിരയം തേ ഉപപജ്ജരേ.

"സേയ്യോ അയോഗുളോ ഭുത്തോ, തത്തോ അഗ്ഗിസിഖൂപമോ;
യഞ്ചേ ഭുഞ്ജേയ്യ ദുസ്സീലോ, രട്ഠപിണ്ഡമസഞ്ഞതോ"തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദുതിയം.

൩. സങ്ഘാടികണ്ണസുത്തം

൯൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"സങ്ഘാടികണ്ണേ ചേപി, ഭിക്ഖവേ , ഭിക്ഖു ഗഹേത്വാ പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധോ അസ്സ പാദേ പാദം നിക്ഖിപന്തോ, സോ ച ഹോതി അഭിജ്ഝാലു കാമേസു തിബ്ബസാരാഗോ ബ്യാപന്നചിത്തോ പദുട്ഠമനസങ്കപ്പോ മുട്ഠസ്സതി അസമ്പജാനോ അസമാഹിതോ വിബ്ഭന്തചിത്തോ പാകതിന്ദ്രിയോ; അഥ ഖോ സോ ആരകാവ മയ്ഹം, അഹഞ്ച തസ്സ. തം കിസ്സ ഹേതു? ധമ്മഞ്ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ന പസ്സതി. ധമ്മം അപസ്സന്തോ ന മം പസ്സതി [മം ന പസ്സതി (സ്യാ॰)].

"യോജനസതേ ചേപി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിഹരേയ്യ. സോ ച ഹോതി അനഭിജ്ഝാലു കാമേസു ന തിബ്ബസാരാഗോ അബ്യാപന്നചിത്തോ അപദുട്ഠമനസങ്കപ്പോ ഉപട്ഠിതസ്സതി സമ്പജാനോ സമാഹിതോ ഏകഗ്ഗചിത്തോ സംവുതിന്ദ്രിയോ; അഥ ഖോ സോ സന്തികേവ മയ്ഹം, അഹഞ്ച തസ്സ. തം കിസ്സ ഹേതു? ധമ്മം ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പസ്സതി; ധമ്മം പസ്സന്തോ മം പസ്സതീ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"അനുബന്ധോപി ചേ അസ്സ, മഹിച്ഛോ ച വിഘാതവാ;
ഏജാനുഗോ അനേജസ്സ, നിബ്ബുതസ്സ അനിബ്ബുതോ;

ഗിദ്ധോ സോ വീതഗേധസ്സ, പസ്സ യാവഞ്ച ആരകാ.

“യോ ച ധമ്മമഭിഞ്ഞായ, ധമ്മമഞ്ഞായ പണ്ഡിതോ;
രഹദോവ നിവാതേ ച, അനേജോ വൂപസമ്മതി.

“അനേജോ സോ അനേജസ്സ, നിബ്ബുതസ്സ ച നിബ്ബുതോ;
അഗിദ്ധോ വീതഗേധസ്സ, പസ്സ യാവഞ്ച സന്തികേ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തതിയം.

൪. അഗ്ഗിസുത്തം

൯൩. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, അഗ്ഗീ. കതമേ തയോ? രാഗഗ്ഗി, ദോസഗ്ഗി, മോഹഗ്ഗി - ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തയോ അഗ്ഗീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“രാഗഗ്ഗി ദഹതി മച്ചേ, രത്തേ കാമേസു മുച്ഛിതേ;
ദോസഗ്ഗി പന ബ്യാപന്നേ, നരേ പാണാതിപാതിനോ.

“മോഹഗ്ഗി പന സമ്മൂള്ഹേ, അരിയധമ്മേ അകോവിദേ;
ഏതേ അഗ്ഗീ അജാനന്താ, സക്കായാഭിരതാ പജാ.

“തേ വഡ്ഢയന്തി നിരയം, തിരച്ഛാനഞ്ച യോനിയോ;
അസുരം പേത്തിവിസയം, അമുത്താ മാരബന്ധനാ.

“യേ ച രത്തിന്ദിവാ യുത്താ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേ;
തേ നിബ്ബാപേന്തി രാഗഗ്ഗിം, നിച്ചം അസുഭസഞ്ഞിനോ.

“ദോസഗ്ഗിം പന മേത്തായ, നിബ്ബാപേന്തി നരുത്തമാ;
മോഹഗ്ഗിം പന പഞ്ഞായ, യായം നിബ്ബേധഗാമിനീ.

“തേ നിബ്ബാപേത്വാ നിപകാ, രത്തിന്ദിവമതന്ദിതാ;
അസേസം പരിനിബ്ബന്തി, അസേസം ദുക്ഖമച്ചഗും.

“അരിയദ്ദസാ വേദഗുനോ, സമ്മദഞ്ഞായ പണ്ഡിതാ;
ജാതിക്ഖയമഭിഞ്ഞായ, നാഗച്ഛന്തി പുനബ്ഭവ”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ചതുത്ഥം.

൫. ഉപപരിക്ഖസുത്തം

൯൪. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“തഥാ തഥാ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഉപപരിക്ഖേയ്യ യഥാ യഥാസ്സ [യഥാ യഥാ (ബഹൂസു)] ഉപപരിക്ഖതോ ബഹിദ്ധാ ചസ്സ വിഞ്ഞാണം അവിക്ഖിത്തം അവിസടം അജ്ഝത്തം അസണ്ഠിതം അനുപാദായ ന പരിതസ്സേയ്യ. ബഹിദ്ധാ,

ഭിക്ഖവേ, വിഞ്ഞാണേ അവിക്ഖിത്തേ അവിസടേ സതി അജ്ഝത്തം അസണ്ഠിതേ അനുപാദായ അപരിതസ്സതോ ആയതിം ജാതിജരാമരണദുക്ഖസമുദയസമ്ഭവോ ന ഹോതീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''സത്തസങ്ഗപ്പഹീനസ്സ, നേത്തിച്ഛിന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, നത്ഥി തസ്സ പുനബ്ഭവോ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഞ്ചമം.

൬. കാമൂപപത്തിസുത്തം

൯൫. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''തിസ്സോ ഇമാ, ഭിക്ഖവേ, കാമൂപപത്തിയോ [കാമുപ്പത്തിയോ (സീ॰)]. കതമാ തിസ്സോ? പച്ചുപട്ഠിതകാമാ, നിമ്മാനരതിനോ , പരനിമ്മിതവസവത്തിനോ - ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തിസ്സോ കാമൂപപത്തിയോ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''പച്ചുപട്ഠിതകാമാ ച, യേ ദേവാ വസവത്തിനോ;
നിമ്മാനരതിനോ ദേവാ, യേ ചഞ്ഞേ കാമഭോഗിനോ;
ഇത്ഥഭാവഞ്ഞഥാഭാവം , സംസാരം നാതിവത്തരേ.

''ഏതമാദീനവം ഞത്വാ, കാമഭോഗേസു പണ്ഡിതോ;
സബ്ബേ പരിച്ചജേ കാമേ, യേ ദിബ്ബാ യേ ച മാനുസാ.

''പിയരൂപസാതഗധിതം , ഛേത്വാ സോതം ദുരച്ചയം;
അസേസം പരിനിബ്ബന്തി, അസേസം ദുക്ഖമച്ചഗും.

''അരിയദ്ദസാ വേദഗുനോ, സമ്മദഞ്ഞായ പണ്ഡിതാ;
ജാതിക്ഖയമഭിഞ്ഞായ, നാഗച്ഛന്തി പുനബ്ഭവ''ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഛട്ഠം.

൭. കാമയോഗസുത്തം

൯൬. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''കാമയോഗയുത്തോ, ഭിക്ഖവേ, ഭവയോഗയുത്തോ ആഗാമീ ഹോതി ആഗന്താ [ആഗന്ത്വാ (സ്യാ॰ ക॰)] ഇത്ഥത്തം. കാമയോഗവിസംയുത്തോ, ഭിക്ഖവേ, ഭവയോഗയുത്തോ അനാഗാമീ ഹോതി അനാഗന്താ ഇത്ഥത്തം. കാമയോഗവിസംയുത്തോ, ഭിക്ഖവേ, ഭവയോഗവിസംയുത്തോ അരഹാ ഹോതി, ഖീണാസവോ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''കാമയോഗേന സംയുത്താ, ഭവയോഗേന ചൂഭയം;
സത്താ ഗച്ഛന്തി സംസാരം, ജാതിമരണഗാമിനോ.

“യേ ച കാമേ പഹന്ത്വാന, അപ്പത്താ ആസവക്ഖയം;
ഭവയോഗേന സംയുത്താ, അനാഗാമീതി വുച്ചരേ.

“യേ ച ഖോ ഛിന്നസംസയാ, ഖീണമാനപുനബ്ഭവാ;
തേ വേ പാരങ്ഗതാ ലോകേ, യേ പത്താ ആസവക്ഖയ”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. സത്തമം.

കല്യാണസീലസുത്തം

൯൭. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“കല്യാണസീലോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കല്യാണധമ്മോ കല്യാണപഞ്ഞോ ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ ‘കേവലീ വുസിതവാ ഉത്തമപുരിസോ’തി വുച്ചതി -

“കഥഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കല്യാണസീലോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സീലവാ ഹോതി, പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ വിഹരതി, ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ അണുമത്തേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സാവീ, സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസു. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കല്യാണസീലോ ഹോതി. ഇതി കല്യാണസീലോ.

“കല്യാണധമ്മോ ച കഥം ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സത്തന്നം ബോധിപക്ഖിയാനം ധമ്മാനം ഭാവനാനുയോഗമനുയുത്തോ വിഹരതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കല്യാണധമ്മോ ഹോതി. ഇതി കല്യാണസീലോ, കല്യാണധമ്മോ.

“കല്യാണപഞ്ഞോ ച കഥം ഹോതി ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ആസവാനം ഖയാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കല്യാണപഞ്ഞോ ഹോതി.

“ഇതി കല്യാണസീലോ കല്യാണധമ്മോ കല്യാണപഞ്ഞോ ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ ‘കേവലീ വുസിതവാ ഉത്തമപുരിസോ’തി വുച്ചതീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യസ്സ കായേന വാചായ, മനസാ നത്ഥി ദുക്കടം;
തം വേ കല്യാണസീലോതി, ആഹു ഭിക്ഖും ഹിരീമനം [ഹിരീമതം (സ്യാ॰ ക॰)].

“യസ്സ ധമ്മാ സുഭാവിതാ, സത്ത [പത്ത (സബ്ബത്ഥ)] സമ്ബോധിഗാമിനോ;
തം വേ കല്യാണധമ്മോതി, ആഹു ഭിക്ഖും അനുസ്സദം.

“യോ ദുക്ഖസ്സ പജാനാതി, ഇധേവ ഖയമത്തനോ;
തം വേ കല്യാണപഞ്ഞോതി, ആഹു ഭിക്ഖും അനാസവം.

“തേഹി ധമ്മേഹി സമ്പന്നം, അനീഘം ഛിന്നസംസയം;
അസിതം സബ്ബലോകസ്സ, ആഹു സബ്ബപഹായിന”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. അട്ഠമം.

൯. ദാനസുത്തം

൯൮. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''ദ്വേമാനി , ഭിക്ഖവേ, ദാനാനി - ആമിസദാനഞ്ച ധമ്മദാനഞ്ച. ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, ഇമേസം ദ്വിന്നം ദാനാനം യദിദം - ധമ്മദാനം.

''ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, സംവിഭാഗാ - ആമിസസംവിഭാഗോ ച ധമ്മസംവിഭാഗോ ച. ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, ഇമേസം ദ്വിന്നം സംവിഭാഗാനം യദിദം - ധമ്മസംവിഭാഗോ.

''ദ്വേമേ , ഭിക്ഖവേ, അനുഗ്ഗഹാ - ആമിസാനുഗ്ഗഹോ ച ധമ്മാനുഗ്ഗഹോ ച. ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, ഇമേസം ദ്വിന്നം അനുഗ്ഗഹാനം യദിദം - ധമ്മാനുഗ്ഗഹോ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''യമാഹു ദാനം പരമം അനുത്തരം, യം സംവിഭാഗം ഭഗവാ അവണ്ണയി [അവണ്ണയീ (സീ॰)];
അഗ്ഗമ്ഹി ഖേത്തമ്ഹി പസന്നചിത്തോ, വിഞ്ഞൂ പജാനം കോ ന യജേഥ കാലേ.

''യേ ചേവ ഭാസന്തി സുണന്തി ചൂഭയം, പസന്നചിത്താ സുഗതസ്സ സാസനേ;
തേസം സോ അത്ഥോ പരമോ വിസുജ്ഝതി, യേ അപ്പമത്താ സുഗതസ്സ സാസനേ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. നവമം.

൧൦. തേവിജ്ജസുത്തം

൯൯. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''ധമ്മേനാഹം, ഭിക്ഖവേ, തേവിജ്ജം ബ്രാഹ്മണം പഞ്ഞാപേമി, നാഞ്ഞം ലപിതലാപനമത്തേന.

''കഥഞ്ചാഹം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേന തേവിജ്ജം ബ്രാഹ്മണം പഞ്ഞാപേമി, നാഞ്ഞം ലപിതലാപനമത്തേന? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി, സേയ്യഥിദം - ഏകമ്പി ജാതിം ദ്വേപി ജാതിയോ തിസ്സോപി ജാതിയോ ചതസ്സോപി ജാതിയോ പഞ്ചപി ജാതിയോ ദസപി ജാതിയോ വീസമ്പി ജാതിയോ തിംസമ്പി ജാതിയോ ചത്താലീസമ്പി ജാതിയോ പഞ്ഞാസമ്പി ജാതിയോ ജാതിസതമ്പി ജാതിസഹസ്സമ്പി ജാതിസതസഹസ്സമ്പി അനേകേപി സംവട്ടകപ്പേ അനേകേപി വിവട്ടകപ്പേ അനേകേപി സംവട്ടവിവട്ടകപ്പേ - 'അമുത്രാസിം ഏവംനാമോ ഏവംഗോത്തോ ഏവംവണ്ണോ ഏവമാഹാരോ ഏവംസുഖദുക്ഖപ്പടിസംവേദീ ഏവമായുപരിയന്തോ. സോ തതോ ചുതോ അമുത്ര ഉദപാദിം. തത്രാപാസിം ഏവംനാമോ ഏവംഗോത്തോ ഏവംവണ്ണോ ഏവമാഹാരോ ഏവംസുഖദുക്ഖപ്പടിസംവേദീ

ഏവമായുപരിയന്തോ. സോ തതോ ചുതോ ഇധൂപപന്നോ’തി . ഇതി സാകാരം സഉദ്ദേസം അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി. അയമസ്സ പഠമാ വിജ്ജാ അധിഗതാ ഹോതി, അവിജ്ജാ വിഹതാ, വിജ്ജാ ഉപ്പന്നാ, തമോ വിഹതോ, ആലോകോ ഉപ്പന്നോ, യഥാ തം അപ്പമത്തസ്സ ആതാപിനോ പഹിതത്തസ്സ വിഹരതോ.

“പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന സത്തേ പസ്സതി ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ ഹീനേ പണീതേ സുവണ്ണേ ദുബ്ബണ്ണേ, സുഗതേ ദുഗ്ഗതേ യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ പജാനാതി - ‘ഇമേ വത ഭോന്തോ സത്താ കായദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം ഉപവാദകാ മിച്ഛാദിട്ഠികാ മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ. തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ. ഇമേ വാ പന ഭോന്തോ സത്താ കായസുചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീസുചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോസുചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം അനുപവാദകാ സമ്മാദിട്ഠികാ സമ്മാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ. തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപന്നാ’തി. ഇതി ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന സത്തേ പസ്സതി ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ ഹീനേ പണീതേ സുവണ്ണേ ദുബ്ബണ്ണേ, സുഗതേ ദുഗ്ഗതേ യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ പജാനാതി. അയമസ്സ ദുതിയാ വിജ്ജാ അധിഗതാ ഹോതി, അവിജ്ജാ വിഹതാ, വിജ്ജാ ഉപ്പന്നാ, തമോ വിഹതോ, ആലോകോ ഉപ്പന്നോ, യഥാ തം അപ്പമത്തസ്സ ആതാപിനോ പഹിതത്തസ്സ വിഹരതോ.

“പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ആസവാനം ഖയാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. അയമസ്സ തതിയാ വിജ്ജാ അധിഗതാ ഹോതി, അവിജ്ജാ വിഹതാ, വിജ്ജാ ഉപ്പന്നാ, തമോ വിഹതോ, ആലോകോ ഉപ്പന്നോ, യഥാ തം അപ്പമത്തസ്സ ആതാപിനോ പഹിതത്തസ്സ വിഹരതോ. ഏവം ഖോ അഹം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേന തേവിജ്ജം ബ്രാഹ്മണം പഞ്ഞാപേമി, നാഞ്ഞം ലപിതലാപനമത്തേനാ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

> “പുബ്ബേനിവാസം യോവേദി [യോവേദി (സബ്ബത്ഥ)], സഗ്ഗാപായഞ്ച പസ്സതി;
> അഥോ [അഥ (സ്യാ॰ ക॰)] ജാതിക്ഖയം പത്തോ, അഭിഞ്ഞാവോസിതോ മുനി.
>
> “ഏതാഹി തീഹി വിജ്ജാഹി, തേവിജ്ജോ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ;
> തമഹം വദാമി തേവിജ്ജം, നാഞ്ഞം ലപിതലാപന”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദസമം.

പഞ്ചമോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

പസാദ ജീവിത സങ്ഘാടി , അഗ്ഗി ഉപപരിക്ഖയാ;
ഉപപത്തി [ഉപ്പത്തി (സീ॰)] കാമ കല്യാണം, ദാനം ധമ്മേന തേ ദസാതി.

തികനിപാതോ നിട്ഠിതോ.

൪. ചതുക്കനിപാതോ

൧. ബ്രാഹ്മണധമ്മയാഗസുത്തം

൱൦൦. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“അഹമസ്മി, ഭിക്ഖവേ, ബ്രാഹ്മണോ യാചയോഗോ സദാ പയതപാണി [പയതപാണീ (സീ॰ സ്യാ॰)] അന്തിമദേഹധരോ അനുത്തരോ ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ. തസ്സ മേ തുമ്ഹേ പുത്താ ഓരസാ മുഖതോ ജാതാ ധമ്മജാ ധമ്മനിമ്മിതാ ധമ്മദായാദാ, നോ ആമിസദായാദാ.

“ദ്വേമാനി, ഭിക്ഖവേ, ദാനാനി - ആമിസദാനഞ്ച ധമ്മദാനഞ്ച. ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, ഇമേസം ദ്വിന്നം ദാനാനം യദിദം - ധമ്മദാനം.

“ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, സംവിഭാഗാ - ആമിസസംവിഭാഗോ ച ധമ്മസംവിഭാഗോ ച. ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, ഇമേസം ദ്വിന്നം സംവിഭാഗാനം യദിദം - ധമ്മസംവിഭാഗോ.

“ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, അനുഗ്ഗഹാ - ആമിസാനുഗ്ഗഹോ ച ധമ്മാനുഗ്ഗഹോ ച. ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, ഇമേസം ദ്വിന്നം അനുഗ്ഗഹാനം യദിദം - ധമ്മാനുഗ്ഗഹോ.

“ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, യാഗാ - ആമിസയാഗോ ച ധമ്മയാഗോ ച. ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, ഇമേസം ദ്വിന്നം യാഗാനം യദിദം - ധമ്മയാഗോ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യോ ധമ്മയാഗം അയജീ അമച്ഛരീ, തഥാഗതോ സബ്ബഭൂതാനുകമ്പീ [സബ്ബസത്താനുകമ്പീ (സ്യാ॰) അട്ഠകഥായമ്പി];
തം താദിസം ദേവമനുസ്സസേട്ഠം, സത്താ നമസ്സന്തി ഭവസ്സ പാരഗു”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഠമം.

൨. സുലഭസുത്തം

൱൦൧. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, അപ്പാനി ചേവ സുലഭാനി ച, താനി ച അനവജ്ജാനി. കതമാനി ചത്താരി? പംസുകൂലം, ഭിക്ഖവേ, ചീവരാനം അപ്പഞ്ച സുലഭഞ്ച, തഞ്ച അനവജ്ജം. പിണ്ഡിയാലോപോ , ഭിക്ഖവേ, ഭോജനാനം അപ്പഞ്ച സുലഭഞ്ച, തഞ്ച അനവജ്ജം. രുക്ഖമൂലം, ഭിക്ഖവേ , സേനാസനാനം അപ്പഞ്ച സുലഭഞ്ച, തഞ്ച അനവജ്ജം. പൂതിമുത്തം, ഭിക്ഖവേ, ഭേസജ്ജാനം അപ്പഞ്ച സുലഭഞ്ച തഞ്ച അനവജ്ജം. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരി അപ്പാനി ചേവ സുലഭാനി ച, താനി ച അനവജ്ജാനി. യതോ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അപ്പേന ച തുട്ഠോ ഹോതി സുലഭേന ച (അനവജ്ജേന ച) [(...) നത്ഥി സീ॰ പീ॰ ക॰ പോത്ഥകേസു ച അങ്ഗുത്തരേ ച], ഇമസ്സാഹം അഞ്ഞതരം സാമഞ്ഞങ്ഗന്തി വദാമീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“അനവജ്ജേന തുട്ഠസ്സ, അപ്പേന സുലഭേന ച;
ന സേനാസനമാരബ്ഭ, ചീവരം പാനഭോജനം;
വിഘാതോ ഹോതി ചിത്തസ്സ, ദിസാ നപ്പടിഹഞ്ഞതി.

“യേ ചസ്സ [യേപസ്സ (സ്യാ॰)] ധമ്മാ അക്ഖാതാ, സാമഞ്ഞസ്സാനുലോമികാ;
അധിഗ്ഗഹിതാ തുട്ഠസ്സ, അപ്പമത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ”തി [സിക്ഖതോതി (സീ॰ ക॰)].

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദുതിയം.

൩. ആസവക്ഖയസുത്തം

൧൦൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“ജാനതോഹം, ഭിക്ഖവേ, പസ്സതോ ആസവാനം ഖയം വദാമി , നോ അജാനതോ നോ അപസ്സതോ. കിഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ജാനതോ, കിം പസ്സതോ ആസവാനം ഖയോ ഹോതി? ഇദം ദുക്ഖന്തി, ഭിക്ഖവേ, ജാനതോ പസ്സതോ ആസവാനം ഖയോ ഹോതി. അയം ദുക്ഖസമുദയോതി, ഭിക്ഖവേ, ജാനതോ പസ്സതോ ആസവാനം ഖയോ ഹോതി. അയം ദുക്ഖനിരോധോതി, ഭിക്ഖവേ, ജാനതോ പസ്സതോ ആസവാനം ഖയോ ഹോതി. അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാതി, ഭിക്ഖവേ, ജാനതോ പസ്സതോ ആസവാനം ഖയോ ഹോതി. ഏവം ഖോ , ഭിക്ഖവേ, ജാനതോ ഏവം പസ്സതോ ആസവാനം ഖയോ ഹോതീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“സേഖസ്സ സിക്ഖമാനസ്സ, ഉജുമഗ്ഗാനുസാരിനോ;
ഖയസ്മിം പഠമം ഞാണം, തതോ അഞ്ഞാ അനന്തരാ.

“തതോ അഞ്ഞാ വിമുത്തസ്സ, വിമുത്തിഞാണമുത്തമം;
ഉപ്പജ്ജതി ഖയേ ഞാണം, ഖീണാ സംയോജനാ ഇതി.

“ന ത്വേവിദം കുസീതേന, ബാലേനമവിജാനതാ;
നിബ്ബാനം അധിഗന്തബ്ബം, സബ്ബഗന്ഥപ്പമോചന”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തതിയം.

൪. സമണബ്രാഹ്മണസുത്തം

൧൦൩. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“യേ ഹി കേചി, ഭിക്ഖവേ, സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ ‘ഇദം ദുക്ഖ’ന്തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനന്തി; ‘അയം ദുക്ഖസമുദയോ’തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനന്തി; ‘അയം ദുക്ഖനിരോധോ’തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനന്തി; ‘അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ’തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനന്തി - ന മേ തേ, ഭിക്ഖവേ, സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ സമണേസു വാ സമണസമ്മതാ ബ്രാഹ്മണേസു വാ ബ്രാഹ്മണസമ്മതാ, ന ച പനേതേ ആയസ്മന്തോ സാമഞ്ഞത്ഥം വാ ബ്രഹ്മഞ്ഞത്ഥം വാ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരന്തി.

“യേ ച ഖോ കേചി, ഭിക്ഖവേ, സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ ‘ഇദം ദുക്ഖ’ന്തി യഥാഭൂതം പജാനന്തി; ‘അയം ദുക്ഖസമുദയോ’തി യഥാഭൂതം പജാനന്തി; ‘അയം ദുക്ഖനിരോധോ’തി യഥാഭൂതം പജാനന്തി; ‘അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ’തി യഥാഭൂതം പജാനന്തി - തേ ഖോ മേ, ഭിക്ഖവേ, സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ സമണേസു ചേവ സമണസമ്മതാ ബ്രാഹ്മണേസു ച ബ്രാഹ്മണസമ്മതാ, തേ ച പനായസ്മന്തോ സാമഞ്ഞത്ഥഞ്ച ബ്രഹ്മഞ്ഞത്ഥഞ്ച ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരന്തീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“യേ ദുക്ഖം നപ്പജാനന്തി, അഥോ ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവം;
യത്ഥ ച സബ്ബസോ ദുക്ഖം, അസേസം ഉപരുജ്ഝതി;
തഞ്ച മഗ്ഗം ന ജാനന്തി, ദുക്ഖൂപസമഗാമിനം.

“ചേതോവിമുത്തിഹീനാ തേ, അഥോ പഞ്ഞാവിമുത്തിയാ;
അഭബ്ബാ തേ അന്തകിരിയായ, തേ വേ ജാതിജരൂപഗാ.

“യേ ച ദുക്ഖം പജാനന്തി, അഥോ ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവം;
യത്ഥ ച സബ്ബസോ ദുക്ഖം, അസേസം ഉപരുജ്ഝതി;
തഞ്ച മഗ്ഗം പജാനന്തി, ദുക്ഖൂപസമഗാമിനം.

“ചേതോവിമുത്തിസമ്പന്നാ, അഥോ പഞ്ഞാവിമുത്തിയാ;
ഭബ്ബാ തേ അന്തകിരിയായ, ന തേ ജാതിജരൂപഗാ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ചതുത്ഥം.

൫. സീലസമ്പന്നസുത്തം

൱൪. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“യേ തേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ സീലസമ്പന്നാ സമാധിസമ്പന്നാ പഞ്ഞാസമ്പന്നാ വിമുത്തിസമ്പന്നാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനസമ്പന്നാ ഓവാദകാ വിഞ്ഞാപകാ സന്ദസ്സകാ സമാദപകാ സമുത്തേജകാ സമ്പഹംസകാ അലംസമക്ഖാതാരോ സദ്ധമ്മസ്സ ദസ്സനമ്പഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂപകാരം വദാമി; സവനമ്പഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂപകാരം വദാമി; ഉപസങ്കമനമ്പഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂപകാരം വദാമി; പയിരുപാസനമ്പഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂപകാരം വദാമി; അനുസ്സരണമ്പഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂപകാരം വദാമി; അനുപബ്ബജ്ജമ്പഹം [അനുസ്സതിമ്പഹം (സ്യാ॰)], ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂപകാരം വദാമി. തം കിസ്സ ഹേതു? തഥാരൂപേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ അപരിപൂരോപി സീലക്ഖന്ധോ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതി, അപരിപൂരോപി സമാധിക്ഖന്ധോ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതി, അപരിപൂരോപി പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതി, അപരിപൂരോപി വിമുത്തിക്ഖന്ധോ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതി, അപരിപൂരോപി വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധോ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതി. ഏവരൂപാ ച തേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ സത്ഥാരോതിപി വുച്ചന്തി, സത്ഥവാഹാതിപി വുച്ചന്തി, രണഞ്ജഹാതിപി

വുച്ചന്തി, തമോനുദാതിപി വുച്ചന്തി, ആലോകകരാതിപി വുച്ചന്തി, ഓഭാസകരാതിപി വുച്ചന്തി, പജ്ജോതകരാതിപി വുച്ചന്തി, ഉക്കാധാരാതിപി വുച്ചന്തി, പഭങ്കരാതിപി വുച്ചന്തി, അരിയാതിപി വുച്ചന്തി, ചക്ഖുമന്തോതിപി വുച്ചന്തീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''പാമോജ്ജകരണം ഠാനം [... കരണഠാനം (സീ॰ സ്യാ॰)], ഏതം ഹോതി വിജാനതം;
യദിദം ഭാവിതത്താനം, അരിയാനം ധമ്മജീവിനം.

''തേ ജോതയന്തി സദ്ധമ്മം, ഭാസയന്തി പഭങ്കരാ;
ആലോകകരണാ ധീരാ, ചക്ഖുമന്തോ രണഞ്ജഹാ.

''യേസം വേ സാസനം സുത്വാ, സമ്മദഞ്ഞായ പണ്ഡിതാ;
ജാതിക്ഖയമഭിഞ്ഞായ , നാഗച്ഛന്തി പുനബ്ഭവ''ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. പഞ്ചമം.

൬. തണ്ഹുപ്പാദസുത്തം

൧൦൫. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, തണ്ഹുപ്പാദാ, യത്ഥ ഭിക്ഖുനോ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി. കതമേ ചത്താരോ? ചീവരഹേതു വാ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി; പിണ്ഡപാതഹേതു വാ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി; സേനാസനഹേതു വാ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി; ഇതിഭവാഭവഹേതു വാ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരോ തണ്ഹുപ്പാദാ യത്ഥ ഭിക്ഖുനോ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''തണ്ഹാദുതിയോ പുരിസോ, ദീഘമദ്ധാന സംസരം;
ഇത്ഥഭാവഞ്ഞഥാഭാവം, സംസാരം നാതിവത്തതി.

''ഏതമാദീനവം ഞത്വാ, തണ്ഹം ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവം;
വീതതണ്ഹോ അനാദാനോ, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഛട്ഠം.

൭. സബ്രഹ്മകസുത്തം

൧൦൬. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''സബ്രഹ്മകാനി, ഭിക്ഖവേ, താനി കുലാനി യേസം പുത്താനം മാതാപിതരോ അജ്ഝാഗാരേ പൂജിതാ ഹോന്തി. സപുബ്ബദേവതാനി , ഭിക്ഖവേ, താനി കുലാനി യേസം പുത്താനം മാതാപിതരോ അജ്ഝാഗാരേ പൂജിതാ ഹോന്തി. സപുബ്ബാചരിയകാനി, ഭിക്ഖവേ, താനി കുലാനി യേസം പുത്താനം മാതാപിതരോ അജ്ഝാഗാരേ പൂജിതാ ഹോന്തി. സാഹുനേയ്യകാനി,

ഭിക്ഖവേ, താനി കുലാനി യേസം പുത്താനം മാതാപിതരോ അജ്ഝാഗാരേ പൂജിതാ ഹോന്തി.

"'ബ്രഹ്മാ'തി, ഭിക്ഖവേ, മാതാപിതൂനം ഏതം അധിവചനം. 'പുബ്ബദേവതാ'തി, ഭിക്ഖവേ, മാതാപിതൂനം ഏതം അധിവചനം. 'പുബ്ബാചരിയാ'തി, ഭിക്ഖവേ, മാതാപിതൂനം ഏതം അധിവചനം. 'ആഹുനേയ്യാ'തി, ഭിക്ഖവേ, മാതാപിതൂനം ഏതം അധിവചനം. തം കിസ്സ ഹേതു? ബഹുകാരാ, ഭിക്ഖവേ, മാതാപിതരോ പുത്താനം ആപാദകാ പോസകാ ഇമസ്സ ലോകസ്സ ദസ്സേതാരോ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"ബ്രഹ്മാതി മാതാപിതരോ, പുബ്ബാചരിയാതി വുച്ചരേ;
ആഹുനേയ്യാ ച പുത്താനം, പജായ അനുകമ്പകാ.

"തസ്മാ ഹി നേ നമസ്സേയ്യ, സക്കരേയ്യ ച പണ്ഡിതോ;
അന്നേന അഥ പാനേന, വത്ഥേന സയനേന ച;
ഉച്ഛാദനേന ന്ഹാപനേന [നഹാപനേന (സീ॰)], പാദാനം ധോവനേന ച.

"തായ നം പാരിചരിയായ, മാതാപിതൂസു പണ്ഡിതാ;
ഇധേവ നം പസംസന്തി, പേച്ച സഗ്ഗേ പമോദതീ"തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. സത്തമം.

൮. ബഹുകാരസുത്തം

൧൦൭. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"ബഹുകാരാ [ബഹൂപകാരാ (സീ॰ പീ॰)], ഭിക്ഖവേ, ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാ തുമ്ഹാകം യേ വോ [യേ തേ (സബ്ബത്ഥ)] പച്ചുപട്ഠിതാ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരേഹി. തുമ്ഹേപി, ഭിക്ഖവേ, ബഹുകാരാ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാനം യം [യേ (?)] നേസം ധമ്മം ദേസേഥ ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണം സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം, കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേഥ. ഏവമിദം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞമഞ്ഞം നിസ്സായ ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി ഓഘസ്സ നിത്ഥരണത്ഥായ സമ്മാ ദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയായാ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"സാഗാരാ അനഗാരാ ച, ഉഭോ അഞ്ഞോഞ്ഞനിസ്സിതാ;
ആരാധയന്തി സദ്ധമ്മം, യോഗക്ഖേമം അനുത്തരം.

"സാഗാരേസു ച ചീവരം, പച്ചയം സയനാസനം;
അനഗാരാ പടിച്ഛന്തി, പരിസ്സയവിനോദനം.

"സുഗതം [പുഗ്ഗലം (സീ॰ ക॰)] പന നിസ്സായ, ഗഹട്ഠാ ഘരമേസിനോ;
സദ്ദഹാനാ അരഹതം, അരിയപഞ്ഞായ ഝായിനോ.

"ഇധ ധമ്മം ചരിത്വാന, മഗ്ഗം സുഗതിഗാമിനം;

നന്ദിനോ ദേവലോകസ്മിം, മോദന്തി കാമകാമിനോ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. അട്ഠമം.

൯. കുഹസുത്തം

൧൦൮. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''യേ കേചി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ കുഹാ ഥദ്ധാ ലപാ സിങ്ഗീ ഉന്നളാ അസമാഹിതാ, ന മേ തേ , ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ മാമകാ. അപഗതാ ച തേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ ഇമസ്മാ ധമ്മവിനയാ; ന ച തേ [ന ച തേ ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖൂ (സീ॰ പീ॰ ക॰)] ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജന്തി. യേ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ നിക്കുഹാ നില്ലപാ ധീരാ അത്ഥദ്ധാ സുസമാഹിതാ, തേ ഖോ മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ മാമകാ. അനപഗതാ ച തേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ ഇമസ്മാ ധമ്മവിനയാ; തേ ച ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ [ഇമസ്മിം ച തേ ധമ്മവിനയേ (സ്യാ॰), തേ ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖൂ ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ (ക॰)] വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജന്തീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''കുഹാ ഥദ്ധാ ലപാ സിങ്ഗീ, ഉന്നളാ അസമാഹിതാ;
ന തേ ധമ്മേ വിരൂഹന്തി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധദേസിതേ.

''നിക്കുഹാ നില്ലപാ ധീരാ, അത്ഥദ്ധാ സുസമാഹിതാ;
തേ വേ ധമ്മേ വിരൂഹന്തി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധദേസിതേ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. നവമം.

൧൦. നദീസോതസുത്തം

൧൦൯. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

''സേയ്യഥാപി , ഭിക്ഖവേ, പുരിസോ നദിയാ സോതേന ഓവുയ്ഹേയ്യ പിയരൂപസാതരൂപേന. തമേനം ചക്ഖുമാ പുരിസോ തീരേ ഠിതോ ദിസ്വാ ഏവം വദേയ്യ - 'കിഞ്ചാപി ഖോ ത്വം, അമ്ഭോ പുരിസ, നദിയാ സോതേന ഓവുയ്ഹസി പിയരൂപസാതരൂപേന, അത്ഥി ചേത്ഥ ഹേട്ഠാ രഹദോ സഊമി സാവട്ടോ സഗഹോ സരക്ഖസോ യം ത്വം, അമ്ഭോ പുരിസ, രഹദം പാപുണിത്വാ മരണം വാ നിഗച്ഛസി മരണമത്തം വാ ദുക്ഖ'ന്തി. അഥ ഖോ സോ, ഭിക്ഖവേ, പുരിസോ തസ്സ പുരിസസ്സ സദ്ദം സുത്വാ ഹത്ഥേഹി ച പാദേഹി ച പടിസോതം വായമേയ്യ.

''ഉപമാ ഖോ മേ അയം, ഭിക്ഖവേ, കതാ അത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാപനായ. അയം ചേത്ഥ [അയം ചേവേത്ഥ (സ്യാ॰)] അത്ഥോ - 'നദിയാ സോതോ'തി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തണ്ഹായേതം അധിവചനം.

'''പിയരൂപം സാതരൂപ'ന്തി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഛന്നേതം അജ്ഝത്തികാനം ആയതനാനം അധിവചനം.

‘‘‘ഹേട്ഠാ രഹദോ’തി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചന്നം ഓരമ്ഭാഗിയാനം സംയോജനാനം അധിവചനം;
‘‘‘ഊമിഭയ’ന്തി ഖോ [സഞ്ഞീമീതി ഖോ (ബഹൂസു)], ഭിക്ഖവേ, കോധുപായാസസ്സേതം അധിവചനം;
‘‘‘ആവട്ട’ന്തി ഖോ [സാവട്ടോതി ഖോ (ബഹൂസു)], ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചന്നേതം കാമഗുണാനം അധിവചനം;
‘‘‘ഗഹരക്ഖസോ’തി ഖോ [സഗഹോ സരക്ഖസോതി ഖോ (ബഹൂസു)], ഭിക്ഖവേ, മാതുഗാമസ്സേതം അധിവചനം;
‘‘‘പടിസോതോ’തി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, നേക്ഖമ്മസ്സേതം അധിവചനം;
‘‘‘ഹത്ഥേഹി ച പാദേഹി ച വായാമോ’തി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വീരിയാരമ്ഭസ്സേതം അധിവചനം;

‘‘‘ചക്ഖുമാ പുരിസോ തീരേ ഠിതോതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചനം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ’’തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

‘‘സഹാപി ദുക്ഖേന ജഹേയ്യ കാമേ, യോഗക്ഖേമം ആയതിം പത്ഥയാനോ;
സമ്മപ്പജാനോ സുവിമുത്തചിത്തോ, വിമുത്തിയാ ഫസ്സയേ തത്ഥ തത്ഥ;
സ വേദഗൂ വൂസിതബ്രഹ്മചരിയോ, ലോകന്തഗൂ പാരഗതോതി വുച്ചതീ’’തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദസമം.

൧൧. ചരസുത്തം

൧൧൦. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

‘‘ചരതോ ചേപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഉപ്പജ്ജതി കാമവിതക്കോ വാ ബ്യാപാദവിതക്കോ വാ വിഹിംസാവിതക്കോ വാ. തഞ്ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അധിവാസേതി നപ്പജഹതി ന വിനോദേതി ന ബ്യന്തീകരോതി [ബ്യന്തികരോതി (സീ॰ പീ॰), ബ്യന്തം കരോതി (ക॰)] അനഭാവം ഗമേതി. ചരമ്പി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഏവംഭൂതോ അനാതാപീ അനോത്താപീ [അനോത്തപ്പീ (സബ്ബത്ഥ) ദുകനിപാതേ, അങ്ഗുത്തരേ ൧.൪.൧൧ പസ്സിതബ്ബം] സതതം സമിതം കുസീതോ ഹീനവീരിയോതി വുച്ചതി.

‘‘ഠിതസ്സ ചേപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഉപ്പജ്ജതി കാമവിതക്കോ വാ ബ്യാപാദവിതക്കോ വാ വിഹിംസാവിതക്കോ വാ. തഞ്ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അധിവാസേതി നപ്പജഹതി ന വിനോദേതി ന ബ്യന്തീകരോതി ന അനഭാവം ഗമേതി. ഠിതോപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഏവംഭൂതോ അനാതാപീ അനോത്താപീ സതതം സമിതം കുസീതോ ഹീനവീരിയോതി വുച്ചതി.

‘‘നിസിന്നസ്സ ചേപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഉപ്പജ്ജതി കാമവിതക്കോ വാ ബ്യാപാദവിതക്കോ വാ വിഹിംസാവിതക്കോ വാ. തഞ്ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അധിവാസേതി നപ്പജഹതി ന വിനോദേതി ന ബ്യന്തീകരോതി ന അനഭാവം

ഗമേതി. നിസിന്നോപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഏവംഭൂതോ അനാതാപീ അനോത്താപീ സതതം സമിതം കുസീതോ ഹീനവീരിയോതി വുച്ചതി.

“സയാനസ്സ ചേപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ജാഗരസ്സ ഉപ്പജ്ജതി കാമവിതക്കോ വാ ബ്യാപാദവിതക്കോ വാ വിഹിംസാവിതക്കോ വാ. തഞ്ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അധിവാസേതി നപ്പജഹതി ന വിനോദേതി ന ബ്യന്തീകരോതി ന അനഭാവം ഗമേതി. സയാനോപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ജാഗരോ ഏവംഭൂതോ അനാതാപീ അനോത്താപീ സതതം സമിതം കുസീതോ ഹീനവീരിയോതി വുച്ചതി.

“ചരതോ ചേപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഉപ്പജ്ജതി കാമവിതക്കോ വാ ബ്യാപാദവിതക്കോ വാ വിഹിംസാവിതക്കോ വാ. തഞ്ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതി. ചരമ്പി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഏവംഭൂതോ ആതാപീ ഓത്താപീ [ഓത്തപ്പീ (സബ്ബത്ഥ)] സതതം സമിതം ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോതി വുച്ചതി.

“ഠിതസ്സ ചേപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഉപ്പജ്ജതി കാമവിതക്കോ വാ ബ്യാപാദവിതക്കോ വാ വിഹിംസാവിതക്കോ വാ. തഞ്ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതി. ഠിതോപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഏവംഭൂതോ ആതാപീ ഓത്താപീ സതതം സമിതം ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോതി വുച്ചതി.

“നിസിന്നസ്സ ചേപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഉപ്പജ്ജതി കാമവിതക്കോ വാ ബ്യാപാദവിതക്കോ വാ വിഹിംസാവിതക്കോ വാ. തഞ്ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതി. നിസിന്നോപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഏവംഭൂതോ ആതാപീ ഓത്താപീ സതതം സമിതം ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോതി വുച്ചതി.

“സയാനസ്സ ചേപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ജാഗരസ്സ ഉപ്പജ്ജതി കാമവിതക്കോ വാ ബ്യാപാദവിതക്കോ വാ വിഹിംസാവിതക്കോ വാ. തഞ്ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതി. സയാനോപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ജാഗരോ ഏവംഭൂതോ ആതാപീ ഓത്താപീ സതതം സമിതം ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോതി വുച്ചതീ”തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“ചരം വാ യദി വാ തിട്ഠം, നിസിന്നോ ഉദ വാ സയം;
യോ വിതക്കം വിതക്കേതി, പാപകം ഗേഹനിസ്സിതം.

“കുമ്മഗ്ഗം പടിപന്നോ [കുമ്മഗ്ഗപ്പടിപന്നോ (അം॰ നി॰ ൪.൧൧)] സോ, മോഹനേയ്യേസു മുച്ഛിതോ;
അഭബ്ബോ താദിസോ ഭിക്ഖു, ഫുട്ഠും സമ്ബോധിമുത്തമം.

“യോ ച ചരം വാ തിട്ഠം വാ [യോ ചരം വാ യദി വാ തിട്ഠം (സ്യാ॰), യോ ചരം വാഥ തിട്ഠം വാ (സീ॰ ക॰)], നിസിന്നോ ഉദ വാ സയം;
വിതക്കം സമയിത്വാന, വിതക്കൂപസമേ രതോ;

ഭബ്ബോ സോ താദിസോ ഭിക്ഖു, ഫുട്ഠും സമ്ബോധിമുത്തമ”ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ഏകാദസമം.

൧൨. സമ്പന്നസീലസുത്തം

൧൧൧. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

“സമ്പന്നസീലാ, ഭിക്ഖവേ, വിഹരഥ [ഹോഥ (സ്യാ॰)] സമ്പന്നപാതിമോക്ഖാ; പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതാ വിഹരഥ ആചാരഗോചരസമ്പന്നാ അണുമത്തേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സാവിനോ; സമാദായ സിക്ഖഥ സിക്ഖാപദേസു.

“സമ്പന്നസീലാനം വോ, ഭിക്ഖവേ, വിഹരതം [ഭവതം (സ്യാ॰)] സമ്പന്നപാതിമോക്ഖാനം പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതാനം വിഹരതം ആചാരഗോചരസമ്പന്നാനം അണുമത്തേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സാവീനം സമാദായ സിക്ഖതം സിക്ഖാപദേസു കിമസ്സ ഉത്തരി കരണീയം [കിമസ്സ ഭിക്ഖവേ ഉത്തരി കരണീയം (സബ്ബത്ഥ)]?

“ചരതോ ചേപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ [അഭിജ്ഝാ ബ്യാപാദോ വിഗതോ (അ॰ നി॰ ൪.൧൨) അട്ഠകഥായ സമേതി] ഭിജ്ഝാ വിഗതാ [അഭിജ്ഝാ ബ്യാപാദോ വിഗതോ (അ॰ നി॰ ൪.൧൨) അടകഥായ സമേതി] ഹോതി, ബ്യാപാദോ വിഗതോ ഹോതി [ഥിനമിദ്ധം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം വിചികിച്ഛാ (അ॰ നി॰ ൪.൧൨)], ഥിനമിദ്ധം വിഗതം ഹോതി, ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം വിഗതം ഹോതി, വിചികിച്ഛാ [ഥിനമിദ്ധം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം വിചികിച്ഛാ (അ॰ നി॰ ൪.൧൨)] പഹീനാ ഹോതി, ആരദ്ധം ഹോതി വീരിയം അസല്ലീനം, ഉപട്ഠിതാ സതി അസമ്മുട്ഠാ [അപ്പമുട്ഠാ (സ്യാ॰)], പസ്സദ്ധോ കായോ അസാരദ്ധോ, സമാഹിതം ചിത്തം ഏകഗ്ഗം . ചരമ്പി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഏവംഭൂതോ ആതാപീ ഓത്താപീ സതതം സമിതം ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോതി വുച്ചതി.

“ഠിതസ്സ ചേപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അഭിജ്ഝാ വിഗതാ ഹോതി ബ്യാപാദോ...പേ॰... ഥിനമിദ്ധം... ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം... വിചികിച്ഛാ പഹീനാ ഹോതി, ആരദ്ധം ഹോതി വീരിയം അസല്ലീനം , ഉപട്ഠിതാ സതി അസമ്മുട്ഠാ, പസ്സദ്ധോ കായോ അസാരദ്ധോ, സമാഹിതം ചിത്തം ഏകഗ്ഗം. ഠിതോപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഏവംഭൂതോ ആതാപീ ഓത്താപീ സതതം സമിതം ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോതി വുച്ചതി.

“നിസിന്നസ്സ ചേപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അഭിജ്ഝാ വിഗതാ ഹോതി, ബ്യാപാദോ...പേ॰... ഥിനമിദ്ധം... ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം... വിചികിച്ഛാ പഹീനാ ഹോതി, ആരദ്ധം ഹോതി വീരിയം അസല്ലീനം, ഉപട്ഠിതാ സതി അസമ്മുട്ഠാ, പസ്സദ്ധോ കായോ അസാരദ്ധോ, സമാഹിതം ചിത്തം ഏകഗ്ഗം. നിസിന്നോപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഏവംഭൂതോ ആതാപീ ഓത്താപീ സതതം സമിതം ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോതി വുച്ചതി.

“സയാനസ്സ ചേപി , ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ജാഗരസ്സ അഭിജ്ഝാ വിഗതാ ഹോതി ബ്യാപാദോ...പേ॰... ഥിനമിദ്ധം... ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം... വിചികിച്ഛാ പഹീനാ

ഹോതി, ആരദ്ധം ഹോതി വീരിയം അസല്ലീനം, ഉപട്ഠിതാ സതി അസമ്മുട്ഠാ, പസ്സദ്ധോ കായോ അസാരദ്ധോ, സമാഹിതം ചിത്തം ഏകഗ്ഗം. സയാനോപി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ജാഗരോ ഏവംഭൂതോ ആതാപീ ഓത്താപീ സതതം സമിതം ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോതി വുച്ചതീ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

"യതം ചരേ യതം തിട്ഠേ, യതം അച്ഛേ യതം സയേ;
യതം സമിഞ്ജയേ [സമിഞ്ജയേ (സീ॰ സ്യാ॰)] ഭിക്ഖു, യതമേനം പസാരയേ.

"ഉദ്ധം തിരിയം അപാചീനം, യാവതാ ജഗതോ ഗതി;
സമവേക്ഖിതാ ച ധമ്മാനം, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം.

"ഏവം വിഹാരിമാതാപിം, സന്തവുത്തിമനുദ്ധതം;
ചേതോസമഥസാമീചിം, സിക്ഖമാനം സദാ സതം;
സതതം പഹിതത്തോതി, ആഹു ഭിക്ഖും തഥാവിധ"ന്തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. ദ്വാദസമം.

൧൩. ലോകസുത്തം

൧൧൨. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ, വുത്തമരഹതാതി മേ സുതം -

"ലോകോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ; ലോകസ്മാ തഥാഗതോ വിസംയുത്തോ. ലോകസമുദയോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ ; ലോകസമുദയോ തഥാഗതസ്സ പഹീനോ. ലോകനിരോധോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ; ലോകനിരോധോ തഥാഗതസ്സ സച്ഛികതോ. ലോകനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധാ; ലോകനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ തഥാഗതസ്സ ഭാവിതാ.

"യം, ഭിക്ഖവേ, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ സമാരകസ്സ സബ്രഹ്മകസ്സ സസ്സമണബ്രാഹ്മണിയാ പജായ സദേവമനുസ്സായ ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം പത്തം പരിയേസിതം അനുവിചരിതം മനസാ യസ്മാ തം തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധം, തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതി.

"യഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, രത്തിം തഥാഗതോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝതി, യഞ്ച രത്തിം അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായതി, യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഭാസതി ലപതി നിദ്ദിസതി, സബ്ബം തം തഥേവ ഹോതി നോ അഞ്ഞഥാ, തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതി.

"യഥാവാദീ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ തഥാകാരീ, യഥാകാരീ തഥാവാദീ, ഇതി യഥാവാദീ തഥാകാരീ യഥാകാരീ തഥാവാദീ, തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതി.

"സദേവകേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ സമാരകേ സബ്രഹ്മകേ സസ്സമണബ്രാഹ്മണിയാ പജായ സദേവമനുസ്സായ തഥാഗതോ അഭിഭൂ അനഭിഭൂതോ അഞ്ഞദത്ഥുദസോ വസവത്തീ, തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീ"തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച. തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

“സബ്ബലോകം [സബ്ബം ലോകം (അം നിം ർ.വ്ര.)] അഭിഞ്ഞായ,
സബ്ബലോകേ യഥാതഥം;
സബ്ബലോകവിസംയുത്തോ, സബ്ബലോകേ അനൂപയോ [അനുസയോ (സീം),
അനുപയോ (സ്യാം)].

“സ വേ [സബ്ബേ (സബ്ബത്ഥ) അം നിം ർ.വ്ര. പസ്സിതബ്ബം] സബ്ബാഭിഭൂ
ധീരോ, സബ്ബഗന്ഥപ്പമോചനോ;
ഫുട്ഠാസ്സ പരമാ സന്തി, നിബ്ബാനം അകുതോഭയം.

“ഏസ ഖീണാസവോ ബുദ്ധോ, അനീഘോ ഛിന്നസംസയോ;
സബ്ബകമ്മക്ഖയം പത്തോ, വിമുത്തോ ഉപധിസങ്ഖയേ.

“ഏസ സോ ഭഗവാ ബുദ്ധോ, ഏസ സീഹോ അനുത്തരോ;
സദേവകസ്സ ലോകസ്സ, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തയി.

“ഇതി ദേവാ മനുസ്സാ ച, യേ ബുദ്ധം സരണം ഗതാ;
സങ്ഗമ്മ തം നമസ്സന്തി, മഹന്തം വീതസാരദം.

“ദന്തോ ദമയതം സേട്ഠോ, സന്തോ സമയതം ഇസി;
മുത്തോ മോചയതം അഗ്ഗോ, തിണ്ണോ താരയതം വരോ.

“ഇതി ഹേതം നമസ്സന്തി, മഹന്തം വീതസാരദം;
സദേവകസ്മിം ലോകസ്മിം, നത്ഥി തേ പടിപുഗ്ഗലോ”തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ, ഇതി മേ സുതന്തി. തേരസമം.

ചതുക്കനിപാതോ നിട്ഠിതോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

ബ്രാഹ്മണസുലഭാ [ബ്രാഹ്മണചത്താരി (സബ്ബത്ഥ)] ജാനം, സമണസീലാ
തണ്ഹാ ബ്രഹ്മാ;
ബഹുകാരാ കുഹപുരിസാ [കുഹനാ (സ്യാം)], ചര സമ്പന്ന ലോകേന
തേരസാതി.

സുത്തസങ്ഗഹോ -

സത്തവിസേകനിപാതം, ദുക്കം ബാവീസസുത്തസങ്ഗഹിതം;
സമപഞ്ഞാസമഥതികം, തേരസ ചതുക്കഞ്ച ഇതി യമിദം.

ദ്വിദസുത്തരസുത്തസതേ, സങ്ഗായിത്വാ സമാദഹിംസു പുരാ;
അരഹന്തോ ചിരട്ഠിതിയാ, തമാഹു നാമേന ഇതിവുത്തന്തി.

ഇതിവുത്തകപാളി നിട്ഠിതാ.